

دوره دهم - سال چهارم

تاریخ چاپ: ۱۳۹۸/۹/۱۸

شماره چاپ: ۱۷۱۲

شماره ثبت: ۶۸۷

بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور ۴۱. نهادهای دینی و تبلیغی و بخش فرهنگ و هنر

کد موضوعی: ۲۷۰

شماره مسلسل: ۱۶۸۳۷

دی ماه ۱۳۹۸

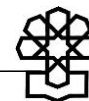
معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگ

دفتر: مطالعات آموزش و فرهنگ

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	خلاصه مدیریتی.....
۲.....	بررسی رویکردهای سیاستی در برآورد اعتبارات حوزه دین و فرهنگ در لایحه بودجه.....
۵.....	تصویری کلی از اعتبارات امور فرهنگی، فصل دین و مذهب و فصل فرهنگ و هنر در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹.....
۸.....	بررسی تبصره‌های مرتبط با دین و فرهنگ در ماده‌واحد.....
۱۳.....	تطبیق لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با اسناد بالادستی و قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه.....
۱۶.....	اعتبارات برنامه‌های فصل دین و مذهب و فصل فرهنگ و هنر.....
۲۰.....	اعتبارات دستگاه‌های دینی و تبلیغی و دستگاه‌های فرهنگی و هنری.....
۲۲.....	بررسی اعتبارات ردیف‌های متفرقه در حوزه دین و فرهنگ.....
۲۴.....	جمع‌بندی و پیشنهادات.....
۲۷.....	پیوست.....
۳۴.....	منابع و مأخذ.....

بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور ۴۱. نهادهای دینی و تبلیغی و بخش فرهنگ و هنر

خلاصه مدیریتی

– سهم اعتبارات فصل دین و مذهب (۱۸۸۵ میلیارد تومان) از کل اعتبارات امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری (۹۵۶۴ میلیارد تومان) حدود ۲۰ درصد و سهم اعتبارات فصل فرهنگ و هنر (۲۱۴۵ میلیارد تومان) حدود ۲۲ درصد است که مجموعاً در حدود ۴۲ درصد از کل اعتبارات این امور را به خود اختصاص داده‌اند. سهم فصل دین و مذهب از امور مزبور نسبت به قانون بودجه ۱۳۹۸ یک درصد رشد داشته و در مقابل سهم فصل فرهنگ و هنر یک درصد کاهش داشته است.

– در بررسی میزان تطابق مواد قانون برنامه ششم توسعه با لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ می‌توان نتیجه گرفت که دولت برای احکام مندرج در مواد (۹۲)، (۹۵) و (۹۷) اگرچه اعتباراتی را پیش‌بینی کرده و تا حدی همسویی کلی میان لایحه بودجه با قانون مذکور تأیید می‌شود با این حال در بردارنده تحول مورد انتظار قانون نیست.

– اعتبارات دستگاه‌های دینی و تبلیغی با کاهش جدی مواجه بوده‌اند. بیش از ۳۰ دستگاه فعال در حوزه دین و تبلیغ در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹، عموماً با کاهش در سرجمع اعتباراتشان روبه‌رو هستند. نکته قابل تأمل اینکه این کاهش عموماً مربوط به اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های مزبور است.

– افزایش اعتبارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به‌جای توزیع در همه برنامه‌ها، به سمت فعالیت‌های توسعه و ترویج کتابخوانی و یارانه مطبوعات هدایت شده است. این بدان معناست که رویکرد دولت در حوزه فرهنگ حمایت از صنعت نشر و مطبوعات و کم‌توجهی به سایر حوزه‌ها نظیر هنرهای تجسمی، سینما و انیمیشن، فرهنگ عمومی و کسب‌وکارهای هنری است.

– در برنامه‌ها با عناوین مشابه، شرح فعالیت‌های برنامه «ساماندهی، هدایت و ارتقای فعالیت‌های قرآنی» با برنامه‌های «برگزاری مسابقات قرآنی و دینی»، «ترویج و تشویق قرآن‌آموزی و انس اقشار جامعه با قرآن کریم» و «حمایت از اجرای اسناد سه‌گانه منشور توسعه فرهنگ قرآنی» تطابق زیادی دارد و لذا با مقایسه سرجمع اعتبارات مشابه در حوزه قرآن (فارغ از اینکه چه دستگاهی آن را دریافت می‌کند) می‌توان گفت کاهش شدیدی در اعتبارات قرآنی در لایحه بودجه ۱۳۹۹ وجود دارد.

– استقرار و استمرار ایده تمرکز اعتبارات در حوزه دین و فرهنگ در لوائح بودجه سنوات اخیر، عملاً باعث کاهش اعتبارات حوزه دین و تبلیغ و بالتبع حرکت به سمت مضیق کردن فعالیت برخی دستگاه‌های دینی و تبلیغی شده است.

بررسی رویکردهای سیاستی در برآورد اعتبارات حوزه دین و فرهنگ در لایحه بودجه

الف) ایده تجمیع اعتبارات ذیل متولی واحد (دستگاه سیاستگذار)

لازم است بر این نکته تأکید شود که توفیق فعالیت‌ها و برنامه‌های فرهنگی با هر میزان از بودجه در گرو داشتن سیاست‌های فرهنگی است. پیش از انقلاب اسلامی اصولی برای سیاست فرهنگی کشور تعیین گردید که صرفاً بر چهار محور ذیل خلاصه می‌شد؛ این اصول شامل فرهنگ برای همه، توجه به میراث فرهنگی، فراهم آوردن بیشترین امکانات برای ابداع و نوآوری فکری و هنری و دست‌آورد شناساندن فرهنگ ایران به جهانیان و آگاهی از مظاهر فرهنگ‌های دیگر بودند. پس از انقلاب اسلامی ایران، از آنجا که انقلاب به‌عنوان یک حرکت فرهنگی قلمداد شد، سازمان‌ها و نهادهای مختلفی از جمله ستاد انقلاب فرهنگی، سازمان تبلیغات اسلامی و در ادامه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (با شرح وظایف جدید) در جهت بسط سیاست‌های چندجانبه‌گرایانه فرهنگی انقلاب اسلامی به‌عنوان متولیان برنامه‌ریزی فرهنگی معرفی شدند. بنابر سیاست‌های جدید، برنامه‌ریزی فرهنگی و در ادامه تعیین و تخصیص بودجه برای به ثمر نشاندن مفاد این برنامه‌ها شامل مداخلات هدفمند و آگاهانه دستگاه‌های اجرایی و قانونگذار در سیر تحولات، صورت پذیرفت. از این‌رو دستگاه‌ها و نهادهای متعدد و سیاستگذار در جهت پیاده‌سازی و اجرای برنامه‌ها، در لویح بودجه سنواتی ردیف‌های مستقل به‌خود اختصاص داده‌اند. به‌عبارتی بنابر تنوع و گستردگی فعالیت‌های فرهنگی دیگر تنها یک دستگاه نمی‌توانست متولی کلیه امور باشد؛ که از این جهت تا چند سال اخیر رویه اختصاص بودجه به نهادها و دستگاه‌های مختلف فرهنگی بر مبنای تنوع فعالیت‌ها صورت می‌پذیرفت. اما در چند سال اخیر تحولاتی در لویح بودجه سنواتی پیرامون اعتبارات نهادهای فرهنگی شکل گرفته مبنی بر کاهش ردیف‌های متفرقه و انتقال آن به دستگاه‌های مرتبط و نیز حذف مناقشه‌آمیز جدول معروف ۱۷ ماده‌واحد که ذیل آن برخی اشخاص حقوقی غیردولتی و نهادهای مؤثر فرهنگی اعتباراتی را دریافت می‌کردند (از لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ تاکنون این جدول حذف شده و دولت مدعی است اعتبارات ذیل این جدول را به دستگاه‌های اصلی انتقال داده است). البته در لایحه بودجه امسال نیز تحولاتی در همه امور رخ داده که دستگاه‌های دینی و فرهنگی نیز شامل آن شده‌اند. تعیین دستگاه سیاستگذار و مجری وفق جداول ۷ و ۱-۷ و انتقال برخی ردیف‌های مستقل ذیل دستگاه‌های ۹ گانه دینی - فرهنگی از آن جمله است. در مجموع انتظار می‌رفت با حذف جدول ۱۷ و نیز انتقال ردیف‌های متفرقه سرجمع اعتبارات دستگاه‌های دینی و تبلیغی افزایش مطلوبی داشته باشند، چراکه این‌گونه استنباط می‌گردید که دولت قصد دارد اعتبارات پراکنده حوزه دین و تبلیغ و فرهنگ را ذیل ردیف‌های مستقل متمرکز نماید. صرف‌نظر از اینکه ایده تمرکز و قبض اعتبارات در حوزه دین و فرهنگ درست است یا غلط، در واقعیت استقرار این ایده باعث کاهش اعتبارات حوزه دین و تبلیغ و بالتبع حرکت به سمت مضیق کردن فعالیت برخی دستگاه‌های دینی

و تبلیغی شده است. شایان ذکر است با نگاهی بر شرح وظایف، اهداف و اساسنامه دستگاه‌های فعال دینی و فرهنگی مشخصاً مأموریت‌ها متفاوت بوده و کمتر مشابهتی در زمینه فعالیت با یکدیگر دارند.

از این منظر همواره ازسوی دولت‌ها و نیز نمایندگان مجلس در ادوار مختلف ایده ادغام دستگاه‌های فرهنگی به دلیل حذف موازی‌کاری و استقرار فرماندهی واحد برای فعالیت‌های فرهنگی مطرح می‌گردد که در وهله اول با نگاهی بر شرح وظایف آنها، نه چندان موازی‌کاری مشاهده می‌شود و نه ضرورت ایجاد متولی واحد در انجام امور. به‌عنوان مثال قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۲ دی ۱۳۶۳ و آیین‌نامه اجرایی مصوب ۱۰ اردیبهشت ۱۳۶۵ هیئت وزیران و الحاقات و اصلاحات بعدی آن؛ وظایف سازمان اوقاف و امور خیریه را تشریح نموده که عمدتاً متمرکز بر موقوفات اعم از مدارس، مراکز آموزشی و درمانی و امور بقاع متبرکه داخل کشور و مؤسسات و انجمن‌های خیریه است. قلمرو فعالیت این سازمان با تشکیلات و امکانات و منابع مالی گسترده در داخل کشور و ملی می‌باشد. اما اهداف، وظایف و ارکان سازمان حج و زیارت به تفصیل در تصویب‌نامه مورخ ۹ مرداد ۱۳۸۴ شورای عالی اداری تبیین گردیده و اهداف متفاوت‌تری برای سازمان در نظر گرفته شده است که عبارتند از: برگزاری مطلوب سه فرایند اصلی حج تمتع، عمره مفرده و عتبات عالیات (عراق و سوریه) و ارتقای سطح و تنوع خدمات به زائران در حوزه‌های اطلاع‌رسانی، آموزش، اعزام و حمل‌ونقل، اسکان، تغذیه، بهداشت و درمان و امور رفاهی با رویکرد رفع دغدغه‌ها و افزایش بهره‌مندی معنوی زائران از آن جمله است. سازمانی زائرمحور با فعالیت‌های برون‌مرزی و قلمرو بین‌المللی که نتایج عملکرد و فعالیت‌ها در کشورهای مقصد به ثمر می‌نشیند. ازسوی دیگر اساسنامه ۱۷ ماده‌ای سازمان تبلیغات اسلامی به‌وضوح گویای شاکله تبلیغی و اجرایی آن و وظایفی در راستای تدوین و اجرای برنامه‌های تبلیغی با محوریت اسلام است. بنابراین با مشاهده شرح وظایف و مأموریت‌ها مشخص می‌شود فرضاً سه سازمان مزبور شرح وظایف تفکیک شده و مشخصی دارند که با این وصف ایده هرگونه موازی‌کاری رد می‌گردد. علاوه بر این در حوزه‌های متجانس مانند قرآن هر سه سازمان به تفکیک وظایفی را برعهده دارند. برای مثال برگزاری و اعزام قاری به مسابقات بین‌المللی به کشورهای مختلف برعهده سازمان اوقاف و امور خیریه است؛ اعزام قاری در موسم حج جهت تلاوت برای حجاج برعهده سازمان حج و زیارت و ارائه آموزش‌های همگانی در این زمینه برعهده سازمان تبلیغات اسلامی می‌باشد. ضمن آنکه شورای تخصصی توسعه فرهنگ قرآنی شورای عالی انقلاب فرهنگی مسئول هماهنگی میان فعالیت‌های قرآنی در کشور است. ازاین‌رو بجز برخی موارد خاص این سه سازمان حیطه کاری متفاوت و نامتجانس داشته و فعالیت‌های آنها کمتر با یکدیگر همپوشانی دارد. در حوزه استقرار متولی واحد نیز باید گفت پیش‌بینی می‌شود تغییر ساختاری به شکل ادغام تأثیری بر عملکرد سازمان‌ها و نهادهای دینی و فرهنگی نگذارد و به‌لحاظ اجرایی و عملکردی نیز به‌نوعی با عدم تمکین و مقاومت سازمان‌ها مواجه شویم. به‌طور فرض با متولی کردن وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

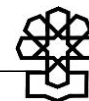
سیر تاریخی مدیریت و نظارت آن بر سازمان‌های اوقاف و امور خیریه و حج و زیارت نشان می‌دهد که به لحاظ عدم تجانس عملکردی آن وزارتخانه با سازمان‌های یاد شده هیچگاه پیوند ساختاری مفهومی کاملی میان آن مجموعه‌ها برقرار نشده است و سازمان‌های مذکور تنها به‌طور اسمی تحت مدیریت آن وزارتخانه قرار دارند، اما در عمل به‌صورت مستقل فعالیت می‌نمایند؛ به‌طور مثال سازمان حج و زیارت برخلاف سازمان امور سینمایی بیش از آنکه عضوی از پیکره تشکیلاتی و مأموریتی وزارتخانه مذکور باشد، سازمانی ظاهراً وابسته است که عنداللزوم عمده وظایف خود را با هماهنگی دفتر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به انجام می‌رساند.

لذا به‌نظر می‌رسد در صورت ادغام نهادها و دستگاه‌های فرهنگی و ایجاد نهاد متولی واحد در امر بودجه‌ریزی، عملاً نتیجه مورد انتظار که متولی واحد یا همان دستگاه سیاستگذار است، محقق نگردد. ایده‌هایی چون وجود موازی‌کاری (که هیچگاه به اثبات نرسیده و در حد فرض مطرح بوده) و یا ایجاد متولی واحد در عرصه فرهنگ نتوانسته توجیه مناسبی برای کوچک‌سازی دستگاه‌ها و نهادهای دینی و فرهنگی باشد. ادغام سازمان‌ها به‌منظور ایجاد مدیریت یکپارچه بر منابع، همواره به‌عنوان نقطه مثبت ارزیابی نمی‌گردد؛ چراکه ممکن است بزرگ کردن پیکره، خود عامل ناکارآمدی شود. ضمن آنکه ادغام‌های صورت گرفته تاکنون بیشتر از اینکه براساس هدفگذاری‌های یکسان و یا فعالیت‌های مشابه باشد عمدتاً براساس این ایده کلی که سازمان‌های مذکور همگی در عرصه دینی و فرهنگی فعالیت دارند، مطرح شده و به سرانجام نرسیده است.

ب) توزیع نامتوازن اعتبارات حوزه دین و فرهنگ

از آنجا که برنامه‌ریزی فرهنگی و به تبع آن تعیین بودجه برای صرف هزینه‌های این عرصه ضروری است، با این حال به جرئت می‌توان گفت که با توجه به محدودیت‌های منابع و امکانات و همچنین وجود تنوع فعالیت‌ها و برنامه‌های فرهنگی بالا در کشورمان، کماکان الگویی با رویکرد منصفانه برای صرف هزینه در این بخش لحاظ نشده است.

به‌عنوان مثال به‌دلیل چندمنظوره بودن بودجه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و تخصیص آن به معاونت‌های مطبوعاتی، فرهنگی، هنری و سینمایی، تفاوت عمیقی میان نحوه به‌کارگیری منابع فرهنگی به‌منظور ارائه الگوی توسعه یکپارچه در تمامی نقاط کشور با تمرکز بر مناطق محروم و کم‌برخوردار وجود ندارد. همچنین بخش عمده‌ای از اعتبارات مصوب به‌منظور هزینه‌کرد در معاونت‌های ذیل وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی صرف برگزاری جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، نشر آثار، خرید آثار هنری و مواردی از این دست می‌شود، که انتظار می‌رود وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با بودجه‌ای که ذیل فصول هزینه‌ای «جبران خدمات کارکنان» و «رفاه اجتماعی» در اختیار خود و

نهادهای زیرمجموعه دارد، بتواند فعالیت‌های ذیل معاونت‌های خود را فعال‌تر و گسترده‌تر نماید. به عبارت ساده این تلقی که وزارتخانه بیشتر اعتبارات خود را صرف حقوق و دستمزد نموده و اعتباری برای فعالیت فرهنگی نمی‌ماند، ایده‌ای نادرست برخاسته از سوءمدیریت می‌باشد؛ چراکه نیروی انسانی فعال در وزارتخانه و یا هر دستگاهی حقوق و دستمزد را در جهت انجام وظایف و اهداف سازمان دریافت می‌کند و انتظار می‌رود بخش عمده‌ای از فعالیت‌های فرهنگی توسط همان کارکنان در جهت تولید، توزیع و امر نظارت بر برون‌سپاری‌ها صورت پذیرد.

ازسویی دیگر شاهد هستیم در سال‌های اخیر خصوصاً لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ اعتبارات مربوط به فعالیت‌های قرآنی به شدت کاهش یافته و ازسویی دیگر بر اعتبارات برخی برنامه‌ها چون حمایت و بزرگداشت شخصیت‌های فرهنگی و دینی، حمایت و گسترش هنرهای نمایشی و حمایت و صیانت از موسیقی ملی افزوده شده است. از این منظر در برنامه‌های قرآنی با عناوین مشابه شرح فعالیت‌های برنامه «ساماندهی، هدایت و ارتقای فعالیت‌های قرآنی» با برنامه‌های «برگزاری مسابقات قرآنی و دینی»، «ترویج و تشویق قرآن‌آموزی و انس اқشار جامعه با قرآن کریم» و «حمایت از اجرای اسناد سه‌گانه منشور توسعه فرهنگ قرآنی» تطابق زیادی دارد و لذا از این جهت با مقایسه سرجمع اعتبارات مشابه در حوزه قرآن (فارغ از اینکه چه دستگاهی آن را دریافت می‌کند) می‌توان گفت کاهش شدیدی در اعتبارات در لایحه بودجه ۱۳۹۹ وجود دارد.

در مجموع برخلاف تصور عمومی مبنی بر کاهش کلیه اعتبارات حوزه فرهنگ باید گفت برخی دستگاه‌ها نه تنها با کاهش اعتبارات مواجه نبوده‌اند، بلکه در سرجمع اعتبارات شاهد افزایش نیز می‌باشند. از این منظر به‌طور فرض وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی افزایش اعتبارات را به‌جای توزیع در کلیه برنامه‌ها، به سمت فعالیت‌های توسعه و ترویج کتابخوانی و یارانه مطبوعات سوق داده است. البته این در حالی است که بسیاری از دستگاه‌های دینی و تبلیغی با کاهش شدید اعتبارات مواجه هستند.

تصویری کلی از اعتبارات امور فرهنگی، فصل دین و مذهب و فصل فرهنگ و هنر در

لایحه بودجه سال ۱۳۹۹

در این گزارش سعی شده تا اعتبارات مربوط به حوزه دین و تبلیغ و نیز فرهنگ و هنر، سهم آن از سرجمع امور ده‌گانه و نیز امور فرهنگی بررسی شود. در بخش‌های بعد به تبصره‌های مرتبط با حوزه تبلیغ، نشر و هنر در ماده‌واحد لایحه بودجه ۱۳۹۹ و سپس میزان انعکاس احکام و تکالیف بودجه‌ای برنامه ششم در حوزه مزبور پرداخته می‌شود. همچنین، برنامه‌های فصل دین و مذهب و فصل فرهنگ و هنر در لایحه بودجه ۱۳۹۹ با اعتبارات قانون بودجه ۱۳۹۸ مقایسه شده و سپس اعتبارات دستگاه‌های دینی - تبلیغی و فرهنگ و هنر نیز بر همین منوال مورد پایش قرار می‌گیرند. بخش آخر به بررسی ردیف‌های متفرقه انتقال یافته و به ردیف‌های متفرقه جدول ۹ لایحه بودجه ۱۳۹۹ اختصاص خواهد داشت.

یکی از بخش‌های لوایح بودجه سالیانه، اعتبارات امور فرهنگ است که هر سال مبالغ متفاوتی از سوی دولت در این حوزه پیش‌بینی می‌شود. گستردگی و تنوع حوزه‌های فرهنگ باعث شده تا سطح وسیعی از جامعه و نیز دستگاه‌های متعدد نسبت به کاهش یا افزایش اعتبارات این بخش واکنش نشان دهند. از این منظر برخلاف سایر امور، در اینجا تنها دولت نیست که نقش محوری در تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های کلان فرهنگی برعهده داشته باشد؛ لذا وفق اسناد بالادستی و قوانین موضوعه، نهادها و دستگاه‌های مستقل دیگری نیز در برقراری موازنه فرهنگی در کشور مسئولیت تکامل ساختارهای فرهنگی را بر دوش می‌کشند. بنابراین نقش دولت در این زمینه تأمین بودجه فعالیت‌های ذیل نهادها و دستگاه‌های فرهنگی کشور است، چراکه سیاست‌های کلان فرهنگی کشور، این‌گونه ایجاب می‌کند تا دستگاه‌های متنوع (با شرح وظایف متفاوت)، برنامه‌های فرهنگی را تدوین و سپس تصدی‌گری نمایند. در کل با توجه به سرجمع اعتبارات هزینه‌ای و سرمایه‌ای امور ده‌گانه (به‌علاوه جمع ستون یارانه‌ها) که معادل ۴,۰۶۶,۹۹۳,۴۸۹ میلیون ریال (حدود چهارصد و شش هزار میلیارد تومان) است، سهم امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری تنها حدود ۲ درصد نسبت به امور ده‌گانه می‌باشد که حتی این میزان نیز نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ با کاهش مواجه بوده است.

در این میان، دو حوزه شاخص از امور فرهنگ که همواره به جهت بودجه‌نویسی، نوع برآورد اعتبار و نیز تعدد برنامه‌ها و فعالیت‌ها مورد توجه قرار دارد، فصل دین و مذهب و فصل فرهنگ و هنر می‌باشد. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ همانند قانون بودجه سال ۱۳۹۸ این فصول ذیل امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری قرار دارند. البته از سال گذشته تغییراتی در قانون و لایحه بودجه مشاهده می‌شود؛ به‌عنوان مثال در لایحه، اعتبارات فصول و امور، به‌صورت اعتبارات ملی به‌علاوه اعتبارات یارانه‌ها لحاظ شده و دیگر آنکه دولت بر آن شده به‌منظور کارآمد کردن بودجه، کاهش هزینه‌های جاری و پاسخگو کردن دستگاه‌ها و افزایش بهره‌وری به‌منظور ارائه بهتر خدمات‌رسانی با اجرای مدل دستگاه سیاستگذار و مجری، براساس برنامه و عملکرد به دستگاه‌ها اعتبار تخصیص داده و عملاً با این روش بتواند ردیف‌های بودجه را احتمالاً در سال‌های آتی کاهش دهد؛^۱ هرچند در این باره ماده‌واحد سکوت کرده است. در این میان وفق جدول ۷ ماده‌واحد لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ دولت تلاش نموده برنامه‌های بیش از پنجاه دستگاه فعال در حوزه دین و تبلیغ و فرهنگ و هنر را ذیل ۹ دستگاه سیاستگذار تجمیع نماید. البته در تبصره‌ها در مورد نحوه تعامل دستگاه‌های مجری با

۱. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ طبق دستورالعمل تهیه و تنظیم سند اجرایی بودجه سال ۱۳۹۹ دستگاه سیاستگذار و مجری تعیین شده‌اند. دستگاه سیاستگذار دستگاهی است که طرف توافق سازمان برنامه و بودجه کشور که تنظیم برنامه‌های بخشی، راهبری، هماهنگی، نظارت و پاسخگویی به مراجع ذی‌صلاح را برعهده دارد. دستگاه مجری دستگاه اجرایی است که براساس قانون وظیفه اجرای برنامه‌های مورد توافق سازمان و دستگاه سیاستگذار را برعهده دارد. در این مدل که در راستای بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد تلقی می‌شود دستگاه‌های مجری براساس شرح وظایف مصوب اسناد بالادستی سیاست‌های ابلاغی و برنامه‌های پنج‌ساله محصول یا خدمتی را در قالب یک یا چند فعالیت ارائه می‌دهند. طبق این دستورالعمل باید سند اجرایی تهیه شود که حاوی برنامه‌های اجرایی، درآمدها، اعتبارات هزینه‌ای و تملک‌داری سرمایه‌ای، خروجی‌ها (حاصل از فعالیت یا طرح)، سنجش عملکرد و پیش‌بینی قیمت تمام شده خروجی‌ها بر مبنای بودجه‌ریزی بر عملکرد است که با تفاهم سه‌جانبه میان سازمان برنامه و بودجه دستگاه سیاستگذار، دستگاه مجری به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

دستگاه‌های سیاستگذار تکلیفی مشخص نشده است. ضمن آنکه علاوه بر دستگاه‌های ۹ گانه دینی - فرهنگی، دستگاه‌های دیگری نیز وجود دارند که ذیل اعتبارات آنها برنامه‌های تبلیغی، فرهنگی و هنری گنجانده شده، لکن مانند دستگاه‌های دینی - فرهنگی رسالت اصلی آنها انجام امور فرهنگی نیست.

طبق مندرجات جدول ۱ مجموع اعتبارات (هزینه‌ای + سرمایه‌ای + یارانه‌ها) امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ معادل ۹۵,۶۴۰,۶۴۹ میلیون ریال (حدود نودوپنج هزار میلیارد ریال) پیش‌بینی شده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ حدود ۸/۷ درصد رشد داشته است (بدون در نظر گرفتن یارانه‌ها، میزان رشد امور فرهنگی در حدود ۵/۱ درصد می‌باشد)^۱. این میزان اعتبار مربوط به فعالیت‌های هشت فصل است که فصل دین و مذهب با دارا بودن سهمی معادل ۲۰ درصد و فصل فرهنگ و هنر با داشتن سهم ۲۲ درصدی از اعتبارات امور فرهنگی مجموعاً در حدود ۴۲ درصد از کل اعتبارات این امور را به خود اختصاص داده‌اند. اعتبارات ذیل فصل دین و مذهب در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ به میزان ۱۸,۸۵۳,۹۸۲ میلیون ریال (حدود ۱۸/۸ هزار میلیارد ریال) پیش‌بینی شده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸، معادل ۱۳/۷ درصد رشد داشته است. اعتبارات ذیل فصل فرهنگ و هنر نیز در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ به میزان ۲۱,۴۵۷,۱۷۳ میلیون ریال (حدود ۲۱/۴ هزار میلیارد ریال) برآورد شده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸، معادل ۵/۲ درصد رشد داشته است.

جدول ۱. مقایسه اعتبارات فصول دین و مذهب و فرهنگ و هنر در لایحه بودجه

(میلیون ریال)

سال ۱۳۹۹ با قانون بودجه سال ۱۳۹۸

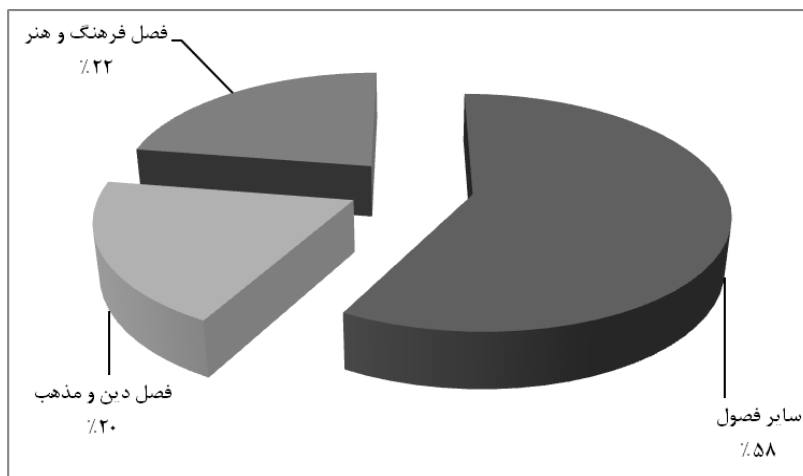
عنوان	قانون بودجه سال ۱۳۹۸			لایحه بودجه سال ۱۳۹۹			درصد تغییر کل	قانون سال ۱۳۹۸	لایحه سال ۱۳۹۹
	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع کل	هزینه‌ای*	سرمایه‌ای*	جمع کل			
امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری	۶۵,۴۹۴,۵۳۶	۲۲,۴۸۳,۰۶۳	۸۷,۹۷۷,۵۹۹	۷۴,۴۷۱,۱۵۳	۲۱,۱۶۹,۴۹۶	۹۵,۶۴۰,۶۴۹	۸/۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹
								۲/۱	۲
فصل دین و مذهب	۱۲,۶۴۹,۸۹۶	۳,۹۳۴,۴۴۸	۱۶,۵۸۴,۳۴۴	۱۶,۶۵۰,۳۰۲	۲,۲۰۳,۶۸۰	۱۸,۸۵۳,۹۸۲	۱۳/۷	۱۹	۲۰
فصل فرهنگ و هنر	۱۷,۰۷۵,۳۹۵	۳,۳۲۳,۴۵۰	۲۰,۳۹۸,۸۴۵	۱۷,۳۴۳,۰۲۳	۴,۱۱۴,۱۵۰	۲۱,۴۵۷,۱۷۳	۵/۲	۲۳	۲۲

توضیح: به دلیل مشخص نبودن سهم اعتبارات فصول دین و مذهب و فرهنگ و هنر از فصل تحقیق و توسعه در امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری، سرجمع این اعتبارات به فصول دین و مذهب و فرهنگ و هنر اضافه نشده است.

* اعتبارات هزینه‌ای و سرمایه‌ای لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ سرجمع اعتبارات عمومی و اختصاصی + یارانه‌ها می‌باشد.

۱. البته اگر بخواهیم لایحه بودجه ۱۳۹۹ را با مصوب بودجه ۱۳۹۸ مقایسه کنیم مشاهده می‌شود که امور فرهنگی ۱/۵ درصد با کاهش اعتبارات مواجه بوده است منتهی مبنای مقایسه در این گزارش قانون بودجه سال ۱۳۹۸ با لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ می‌باشد.

نمودار سهم فصل دین و مذهب و فرهنگ و هنر از امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹

بررسی تبصره‌های مرتبط با دین و فرهنگ در ماده واحد

در ماده واحد لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ بندهایی مرتبط با حوزه دین و تبلیغ و نیز فرهنگ و هنر وجود دارد که در ادامه به بررسی آنها می‌پردازیم. همچنین پیشنهادهایی در ارتباط با سایر تبصره‌های ماده واحد نیز مطرح می‌باشد که در مورد آنها اظهار نظر می‌شود:

۱. بند «الف» تبصره «۵»

براساس این بند «شرکت‌های دولتی تا سقف شصت و پنج هزار میلیارد ریال اوراق مالی اسلامی ریالی برای اجرای طرح‌های ... منتشر کنند. شرکت بازآفرینی شهری و شرکت مادر تخصصی شهرهای جدید برای انجام طرح‌های خود از جمله بازآفرینی شهری ... و پیرامون حرم‌های مطهر و مصلاهای تهران در استفاده از این بند در اولویت هستند».

اظهار نظر کارشناسی و پیشنهاد

طرح نوسازی و بهسازی بافت شهری پیرامون حرم‌های مطهر، از سویی یک ضرورت مدیریت دولتی و شهری به‌شمار آمده - که در نامه‌ای از وزیر اسبق مسکن و شهرسازی به مقام رهبری و پاسخ ایشان در هامش آن نامه با تأکید بر دو راهبرد اصلی تأمین آسایش زائران و هماهنگی با آستان قدس رضوی، رسمیت یافته است - و از سویی دیگر مقتضی است در جهت حفاظت از حیثیت مکان و ارزش‌های ملموس و ناملموس بافت تاریخی - فرهنگی پیرامون حرم‌های مطهر در این محدوده از شهر (که در مواردی مناقشه‌آمیز شده)، این مهم صورت پذیرد؛ لذا پیشنهاد می‌گردد در جهت کاهش مناقشات پیرامون نوسازی بافت شهری پیرامون حرم‌های مطهر، انجام طرح‌ها با هماهنگی و مشورت تولیت

حرم‌های مطهر و مصلاهی تهران صورت پذیرد. از این منظر عبارت «(با هماهنگی تولیدهای مرتبط)» پس از «و پیرامون حرم‌های مطهر و مصلاهی تهران» اضافه گردد.

۲. بند «ح» تبصره «۹»

براساس این بند «شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت مندرج در پیوست شماره (۳) این قانون، مکلفند در اجرای تکالیف قانونی مربوط، حداقل چهار درصد (۴۰٪) از هزینه امور پژوهشی خود مندرج در آن پیوست را در مقاطع سه‌ماهه به میزان بیست‌وپنج درصد (۲۵٪)، به حساب خاصی نزد خزانه‌داری کل کشور واریز کنند تا در راستای حل مسائل و مشکلات خود از طریق توافقنامه با دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی و جهاد دانشگاهی و در قالب طرح (پروژه)‌های کاربردی، عناوین پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی، طرح (پروژه)‌های پسادکتری و طرح (پروژه)‌های تحقیقاتی دانش‌آموختگان تحصیلات تکمیلی غیرشاغل به مصرف برسانند ...

آیین‌نامه اجرایی این بند شامل سازوکارهای مربوط، چگونگی مصرف و سایر موارد به پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور و همکاری وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی، علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، صنعت، معدن و تجارت و جهاد کشاورزی پس از ابلاغ این قانون به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید».

اظهاری نظر کارشناسی و پیشنهاد

برخی نهادها و دستگاه‌های مرتبط با حوزه‌های علمیه از جمله شورای عالی حوزه‌های علمیه، شورای برنامه‌ریزی مدیریت حوزه‌های علمیه خراسان و شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خاوران برنامه‌ای تحت عنوان «پژوهش‌های کاربردی حوزه‌های علمیه» دارند که در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ اعتبار آنها با کاهش جدی مواجه بوده، مقتضی است همانند دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و جهاد دانشگاهی که مجازند از طریق توافقنامه با شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت از درآمد حاصله منتفع شوند، نهادهای مرتبط با حوزه‌های علمیه نیز تحت شمول قرار گیرند. خصوصاً اینکه نظام بانکی و برخی مؤسسات انتفاعی در راستای تحقق بانکداری بدون ربا نیاز به تحقیق و پژوهش فقهی در این زمینه دارند.

لذا پیشنهاد می‌شود در بند «ح» تبصره «۹» پس از عبارت «جهاد دانشگاهی» عبارت «دستگاه‌های سیاستگذار مرتبط با حوزه‌های علمیه (مندرج در جدول ۷ ماده‌واحد)» نیز اضافه شود. همچنین در انتهای این بند پس از عبارت «و جهاد کشاورزی» عبارت «و شورای عالی حوزه‌های علمیه» اضافه گردد.

۳. تنفیذ حکم بند «م» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۳۹۸ به لایحه بودجه سال ۱۳۹۹

بند «م» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۳۹۸ اذعان می‌دارد: «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف است ده درصد بهای بلیط اجراهای صحنه‌ای (کنسرت) در تهران و کلانشهرها را اخذ و به حساب درآمد عمومی نزد خزانه‌داری کل کشور واریز کند. معادل درآمد حاصله از محل ردیف هزینه‌ای مربوط جهت ساماندهی فعالیت‌های فرهنگی و هنری، تعمیر، تجهیز و اداره مجتمع‌های فرهنگی و هنری شهرستان‌ها غیر از مراکز استان، اختصاص می‌یابد».

اظهار نظر کارشناسی و پیشنهاد

رشد و توسعه عدالت‌گرایانه همواره یکی از اهداف مهم در کشور ما محسوب می‌شود و دستیابی به آن مستلزم رشد و توسعه در همه مناطق مرتبط با آن کشور است. یکی از مهم‌ترین ابزارهای دولت برای توسعه عدالت‌گرایانه در گستره سرزمینی هر کشور، بودجه عمومی است که تحت تأثیر برآیند سیستم بودجه‌بندی کشور قرار دارد. در این بین وضع احکام مالیاتی در قوانین بودجه از راهکارهای ضروری برای رسیدن به عدالت اجتماعی به‌شمار می‌آید. در این راستا درآمد حاصل از اجرای صحنه‌ای (کنسرت) در تهران و سایر کلانشهرها به‌گونه‌ای است که شکل تجاری پیدا کرده و با ماهیت معافیت هنرمندان و فعالین این حوزه از پرداخت عوارض و مالیات فاصله گرفته است. گرچه وفق بند «الف» ماده (۶) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه، برقراری هرگونه تخفیف، ترجیح یا معافیت مالیاتی جدید طی سال‌های اجرای قانون برنامه ممنوع است که البته معافیت هنرمندان از این منظر معافیت مالیاتی جدید ارزیابی نمی‌گردد، لکن به‌نظر می‌رسد با شرایط فعلی اقتصاد کشور و کمبود منابع درآمدی استمرار این‌گونه معافیت‌های مالیاتی یا بخشودگی آن با روح حاکم بر سیاست‌های برنامه توسعه مغایرت دارد. ضمن آنکه در راستای تحقق عدالت مالیاتی اخذ عوارض و یا مالیات از درآمدهای پُرسود و تجاری در هر زمینه‌ای و به هر میزانی (حتی اگر سرجمع آن اندک باشد)، لازم به‌نظر می‌رسد. منتها با توجه به اینکه برخی عرصه‌های موسیقی مانند موسیقی سنتی، محلی و یا مقامی نیازمند حمایت می‌باشند (چه کلانشهرها و چه شهرستان‌ها)، لازم است نوع فعالیت هنری و میزان درآمد افراد مبنای اخذ عوارض و مالیات قرار گیرد. از این منظر مقتضی است آیین‌نامه اجرایی این بند شامل سازوکارهای اخذ عوارض و یا مالیات بر درآمد، چگونگی مصرف و سایر موارد به پیشنهاد وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، به تصویب هیئت وزیران برسد.

لذا پیشنهاد می‌گردد در راستای تحقق عدالت مالیاتی و اخذ عوارض از فعالیت‌های اقتصادی و نیز توسعه و تجهیز مجتمع‌های فرهنگی و هنری شهرستان‌های کم‌برخوردار، عیناً بند «م» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۳۹۸ در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ تنفیذ گردد.

ضمناً عبارت «با ظرفیت بیش از ۵۰۰ نفر» پس از «اجراهای صحنه‌ای (کنسرت)» اضافه شود.

همچنین عبارت «آیین‌نامه اجرایی این بند شامل سازوکار اخذ عوارض، چگونگی مصرف و سایر موارد به پیشنهاد وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پس از ابلاغ این قانون به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید» بدان اضافه گردد.

۴. بند «ج» تبصره «۱۰»

براساس این بند «در سال ۱۳۹۹ به عوارض گمرکی و سود بازرگانی واردات لوازم آرایشی مجموعاً ده درصد اضافه و منابع حاصله به ردیف درآمدی ۱۶۰۱۸۸ واریز می‌شود و معادل آن از محل ردیف هزینه‌های ۳۸-۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹) به هیئت امنای صرفه‌جویی ارزی در معالجه بیماران اختصاص می‌یابد تا جهت خرید عضو مصنوعی (پروتز) کاشت حلزون شنوایی و نیز جهت درمان و هزینه‌های دارویی بیماران اوتیسم، گوشه، سالک، متابولیک و بال پروانه (EB) هزینه شود».

اظهار نظر کارشناسی و پیشنهاد

مقابله با ترویج سبک زندگی غربی در ایران از جمله سرفصل‌ها و توصیه‌های اساسی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی می‌باشد. همچنین در جهت تحقق اهداف مندرج در ماده (۲) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه در خصوص اعمال طرح‌های (پروژه‌های) مرتبط با مسائل محوری برنامه، دولت مکلف است وفق بند «ت» ماده مزبور در حوزه فرهنگ عمومی و سبک زندگی ایرانی - اسلامی اعتباراتی را در بودجه سالیانه لحاظ نماید. احکام بودجه‌ای نیز در خصوص سبک زندگی ایرانی - اسلامی در ماده (۱۰۲) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه گنجانده شده است. از این رو پیشنهاد می‌گردد از آنجایی که واردات بی‌رویه لوازم آرایشی در جهت مغایرت با منویات بیانیه گام دوم انقلاب بوده و مروج سبک زندگی غربی است و با عنایت به تکالیف بودجه‌ای قانون برنامه ششم توسعه متن زیر جایگزین بند «ج» تبصره «۱۰» گردد:

«در سال ۱۳۹۹ به عوارض گمرکی و سود بازرگانی واردات لوازم آرایشی مجموعاً بیست (۲۰٪) درصد اضافه و منابع حاصله به ردیف درآمدی ۱۶۰۱۸۸ واریز می‌شود و معادل ده (۱۰٪) درصد آن از محل ردیف هزینه‌های ۳۸-۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹) به هیئت امنای صرفه‌جویی ارزی در معالجه بیماران اختصاص می‌یابد تا جهت خرید عضو مصنوعی (پروتز) کاشت حلزون شنوایی و نیز جهت درمان و هزینه‌های دارویی بیماران اوتیسم، گوشه، سالک، متابولیک و بال پروانه هزینه شود. معادل ده (۱۰٪) درصد باقی‌مانده به صورت مساوی به ردیف‌های هزینه‌ای تأمین محتوای فرهنگی دینی در فضای مجازی و رسانه (۱۷۰۱۰۵۳)، حمایت از توسعه و الگوسازی مد و لباس اسلامی - ایرانی (۱۷۰۳۰۱۸)، ارتقای فرهنگ عمومی (۱۷۰۳۰۳۷)، سیاستگذاری در امور زنان و تحکیم خانواده (۱۷۰۳۰۳۳)، راهبری و حمایت از تحکیم خانواده (۱۷۰۳۰۶۱) اختصاص می‌یابد».

۵. بند «د» تبصره «۱۱»

براساس این بند «۱». در سال ۱۳۹۹، عوارض خروج از کشور موضوع ماده (۴۵) قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷/۲/۱۷ و اصلاحات و الحاقات بعدی آن برای زائران عتبات و مرزنشینان برای یکبار در طول سال براساس قانون بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۲۴ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن اخذ می‌شود ...». همچنین ذیل ردیف ۲ جدول ۱۶ موضوع تعرفه‌های درآمدی آمده است: «مبلغ چهارصد هزار ریال^۱ از عوارض خروجی برای توسعه زیرساخت‌ها و تأسیسات گردشگری و حمایت از بخش میراث فرهنگی و صنایع دستی اختصاص می‌یابد».

اظهاری نظر کارشناسی و پیشنهاد

مطابق ردیف ۱۱۰۵۰۴ درآمد حاصل از عوارض خروج مسافر از مرزهای کشور برای سال ۱۳۹۹ معادل شانزده هزار و صد میلیارد ریال پیش‌بینی شده است. همچنین براساس ردیف ۲ جدول شماره ۱۶ موضوع تعرفه‌های درآمدی، تعرفه عوارض خروج از کشور در سه قسم کلی تقسیم شده است که شامل عوارض خروج عادی، عوارض خروج زائرین حج تمتع و عمره و نیز عوارض خروج زائرین عتبات عالیات (هوایی، زمینی - دریایی) می‌باشد. از آنجا که هر ساله زائرین عتبات عالیات خصوصاً در ایام اربعین با مشکلات زیرساختی متعددی در مرزهای خروجی عراق مواجه هستند، مقتضی است آن بخش از درآمد حاصله از خروج از کشور خصوصاً عوارض خروج زائرین عتبات به زمینه‌سازی برای تأمین زیرساخت امور آنها در همان مرزها (و استان‌های مربوطه) اختصاص یابد. لذا پیشنهاد می‌شود در آخرین سطر ردیف ۲ جدول ۱۶ موضوع تعرفه‌های درآمدی عبارت «با اولویت تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان‌های ایلام، کرمانشاه و خوزستان در راستای مراسم اربعین» پس از «توسعه زیرساخت‌ها و تأسیسات گردشگری» اضافه گردد.

۶. الحاق بند «ح» به تبصره «۲۰»

در اجرای بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد و ایجاد شفافیت مالی در نحوه هزینه‌کرد اعتبارات ردیف کمک‌های بلاعوض ذیل فصل پنج مصارف هزینه‌ای، پیشنهاد می‌گردد متن زیر به‌عنوان بند «ح» به تبصره «۲۰» الحاق گردد:

«در اجرای ماده (۳۱) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) دستگاه‌های اجرایی کمک‌کننده مکلف است در قالب توافقنامه فی‌مابین خود و اشخاص حقیقی و حقوقی کمک‌گیرنده، اهداف اعلام شده را قید نماید. دستگاه‌های اجرایی کمک‌کننده موظفند در صورت درخواست دستگاه‌های نظارتی اسناد و مدارک مربوطه را از اشخاص حقیقی و حقوقی کمک‌گیرنده اخذ و در اختیار آنان قرار دهند».

۱. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ آمده است: چهارصد هزار ریال (۸۰۰,۰۰۰).

تطبيق لايحه بودجه سال ۱۳۹۹ با اسناد بالادستی و قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه

تطبيق لايحه بودجه سال آینده با قانون برنامه ششم توسعه و اسناد بالادستی ضروری به نظر می‌رسد. در ادامه به این مهم پرداخته خواهد شد.

۱. با توجه به تأکید بیانیه گام دوم انقلاب مبنی بر مقابله با ترویج سبک زندگی غربی و وفق بند «پ» ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور دولت موظف است سند جامع سبک زندگی ایرانی - اسلامی را تهیه و اجرا نماید. حسب اعلام وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی پیش‌نویس سند جامع سبک زندگی ایرانی - اسلامی که حاوی ۲۷ سند موضوعی می‌باشد، تدوین شده است. با وجود این گزارش‌های یاد شده به سازمان برنامه و بودجه کشور ارسال نشده است. از این رو نه در قانون بودجه سال ۱۳۹۸ و نه در لايحه بودجه سال ۱۳۹۹ تصویری جامع از برنامه‌های مرتبط با این احکام دیده نمی‌شود. همچنین ذیل بند مزبور حمایت، پشتیبانی و تأمین اعتبار و ایجاد سازوکار لازم در اجرای سند نیز از تکالیف دولت می‌باشد که در این خصوص نیز در لايحه بودجه برنامه مشخصی در این زمینه دیده نمی‌شود. البته حسب گزارش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی حمایت، پشتیبانی و تأمین اعتبار لازم بابت اجرایی شدن سند جامع سبک زندگی اسلامی - ایرانی در دستور کار این وزارتخانه قرار دارد.^۱ گفتمان‌سازی و ترویج فرهنگ سبک زندگی اسلامی - ایرانی و اجرای آن در تعامل با رسانه‌های دیداری، شنیداری و مکتوب از دیگر تکالیف دولت در این زمینه است که طبق گزارش عملکرد برنامه ششم توسعه تخصیص اعتبار به استان‌ها برای اجرای برنامه هم‌اندیشی استانی در حوزه سبک زندگی ایرانی - اسلامی،^۲ تنها محور حمایت مالی در این زمینه می‌باشد.

در خصوص تکلیف مصرح در ماده (۲) قانون برنامه ششم توسعه که دولت مکلف شده تا در مورد سبک زندگی ایرانی - اسلامی (از مسائل محوری برنامه) طرح‌های (پروژه‌های) مرتبط با آنها در بودجه سالیانه اعمال نماید، طبق گزارش عملکرد برنامه ششم توسعه، دولت اعلام کرده گزارشی در این خصوص دریافت نشده است.^۳

۲. عدالت در توزیع خدمات فرهنگی و لزوم تمرکززدایی از پایتخت و مراکز استان‌ها در حوزه ترویج کتابخوانی موضوعی است که در بند «ث» ماده (۹۲) قانون برنامه بر آن تأکید شده و در این زمینه تکالیف بودجه‌ای برای دولت تعیین شده است. مطابق بند مزبور دولت مکلف است تمهیدات لازم را نسبت به توسعه فرهنگ کتابخوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته، براساس طرح آمایش سرزمین و نیازهای منطقه‌ای با رویکرد تشویق و جذب سرمایه‌گذاری بخش

۱. گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۷، جلد سوم حوزه بخشی (۲)، تهران، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات، ۱۳۹۸، ص ۴۷۵-۴۴۶

۲. همان

۳. همان

خصوصی و تعاونی در تولید کتاب و محصولات فرهنگی و سایر کالاهای فرهنگی و هنری فراهم کند و تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه با نرخ رشد سالیانه پنج درصد (۵٪) مطابق قانون بودجه سنواتی نسبت به وضعیت موجود در طول اجرای قانون برنامه اقدام نماید. بر مبنای گزارش عملکرد دولت در این زمینه اقدامات حمایتی لازم به منظور توسعه فرهنگ کتابخوانی و تجهیز کتابخانه‌های عمومی از طریق ارسال کتاب به کتابخانه‌های کشور، تجهیز منابع و امکانات کتابخانه‌ها همچنین معرفی کتاب و توزیع بسته‌های فرهنگی، آموزشی و کتاب از طریق تریلی سیار (پیک امید) به همراه کتابخانه‌های سیار روستایی^۱ با حضور در مناطق کمتر توسعه یافته و غیره انجام شده است. در قانون بودجه سال ۱۳۹۸ و لایحه بودجه ۱۳۹۹ دو برنامه توسعه نشر و ترویج کتابخوانی و گسترش و بهسازی کتابخانه‌های عمومی در این زمینه اعتباراتی را به خود اختصاص داده‌اند. اعتبارات برنامه توسعه نشر و ترویج کتابخوانی با رشد چشمگیری مواجه بوده که علت آن اختصاص اعتباری در حدود ۱۵۷۰ میلیارد ریال بابت یارانه کاغذ می‌باشد. البته به نظر می‌رسد اعتبار مختص بند «ث» ذیل برنامه رشد و پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۷۰۳۰۲۹) با عنوان فعالیت تقویت فرهنگ کتابخوانی در مناطق محروم و روستایی از طریق تأمین، معرفی و افزایش دسترسی به کتاب باشد که در لایحه امسال رقمی در حدود ۱۸/۸ میلیارد ریال به خود اختصاص داده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ با ۵ درصد کاهش مواجه بوده است.

۳. برنامه حمایت از امور رفاهی و اجتماعی نویسندگان، هنرمندان و روزنامه‌نگاران (۱۹۰۳۰۵۰) با اعتباری معادل ۱۳۴۷۱۳۰ میلیون ریال (عمومی معادل ۱،۲۶۶،۰۰۰+ یارانه متفرقه) معادل ۸۱،۱۳۰ میلیون ریال) در فصل حمایتی به امور بیمه‌ای و حمایتی فعالان قرآنی و هنرمندان اختصاص دارد که سرجمع آن نسبت به قانون بودجه سال گذشته در حدود ۲۰ درصد رشد داشته است. عمده اعتبارات این برنامه (در حدود ۱،۲۲۳،۰۰۰ میلیون ریال) شامل کمک به صندوق اعتباری هنر بابت بیمه تکمیلی، بیمه تأمین اجتماعی و مستمری معمرین و از کارافتادگان هنرمند می‌باشد که این سه فعالیت نسبت به سال گذشته بیش از ۴۲ درصد رشد داشته است. بنابراین لایحه بودجه ۱۳۹۹ از حیث توجه به امور بیمه‌ای هنرمندان با بند «ح» ماده (۹۲) برنامه نیز که دولت را مکلف کرده تا در چارچوب لوایح بودجه سنواتی کمک‌های اعتباری به منظور بیمه اصحاب فرهنگ و هنر را در اختیار صندوق بیمه بیکاری قرار دهد، همسو است.

۴. وفق بند «ج» ماده (۹۵) قانون برنامه ششم توسعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف است

۱. براساس اسناد بالادستی در نهاد کتابخانه‌های عمومی، امکان تأسیس کتابخانه‌های عمومی تنها در روستاهایی که جمعیتی بیش از ۱۵۰۰ نفر دارند، امکان‌پذیر است؛ لکن روستاهایی نیز وجود دارند که با جمعیتی کمتر از ۱۵۰۰ نفر، به خدمات کتابخانه‌ای نیاز دارند؛ براساس تقاضاهایی که در این باره وجود دارد طرح کتابخانه‌های سیار در روستاها اجرا شده تا نیازهای موجود در این مناطق پوشش داده شود.

به منظور ارتقای کارکرد فرهنگی و هنری مساجد، برقراری عدالت فرهنگی و ترویج فرهنگ اسلامی و جذب جوانان و نوجوانان به مساجد، با رعایت موازین اسلامی ترتیبی اتخاذ کند تا کلیه مساجد شهری و روستاهای بالای هزار نفر جمعیت از کانون‌های فرهنگی و هنری براساس بودجه سنواتی برخوردار شوند. البته محتوای این حکم در بودجه‌های سنواتی سال‌های گذشته نیز دیده می‌شد (ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد - کمک) لکن در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ (و نیز قانون بودجه ۱۳۹۸) با عنوان فعالیت «حمایت از فعالیتهای قرآنی و دینی و فرهنگی و هنری کانون‌های مساجد» (۱۷۰۱۰۲۹۰۰۵) ذیل برنامه «حمایت از گسترش فعالیتهای فرهنگی در مساجد» (۱۷۰۱۰۲۹) وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اعتباری معادل ۸۲۰,۰۰۰ میلیون ریال (معادل هشتصد و بیست میلیارد ریال) برای آن برآورد شده که نسبت به سال گذشته هیچگونه رشدی نداشته است.

حکم صدر ماده (۹۷) قانون برنامه ششم توسعه بر استفاده بهینه از ظرفیت معنوی اماکن زیارتی در شهرهای مقدس مشهد، قم و شیراز تأکید دارد. دولت در قانون بودجه سال ۱۳۹۸ ردیف برنامه‌ای حمایت از فعالیتهای فرهنگی، هنری و دینی استان‌ها (۱۷۰۳۰۵۸) ذیل وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دو فعالیت تحت عنوان «حمایت از فعالیتهای فرهنگی هنری کارگروه زیارت (شهرهای مشهد، قم و شیراز)» (۱۷۰۳۰۲۲۰۱۶) با اعتباری معادل ۲۰,۰۰۰ میلیون ریال (معادل بیست میلیارد ریال) و «حمایت از برگزاری جشنواره فرهنگی - هنری امام رضا (ع) و گسترش و ترویج زیارت و فرهنگ رضوی» (۱۷۰۳۰۲۲۰۱۷) با اعتباری معادل ۹۰,۰۰۰ میلیون ریال (معادل نود میلیارد ریال) لحاظ نموده است. با این حال دولت در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با حذف هر دو فعالیت، هیچگونه اعتباری برای این منظور پیش‌بینی نکرده است و از این جهت برنامه مزبور شاهد کاهش ۱۱ درصدی مجموع اعتبارات بوده است. همچنین در ادامه دولت مکلف شده تا تمهیدات لازم مراسم سالیانه پیاده‌روی اربعین را فراهم کند که اعتباری معادل ۸۲۰,۰۰۰ میلیون ریال در ردیف متفرقه «تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان ایلام در راستای مراسم اربعین» (۲۳-۵۵۰۰۰۰)، «تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان کرمانشاه در راستای مراسم اربعین» (۴۴-۵۵۰۰۰۰)، «تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان خوزستان در راستای مراسم اربعین» (۴۵-۵۵۰۰۰۰) به این امر اختصاص داده شده و نسبت به سال گذشته حدود ۸ درصد رشد داشته است.

۵. با عنایت به بند «ت» ماده (۹۲) قانون برنامه توسعه مبنی بر تکلیف سازمان اوقاف و امور خیریه نسبت به صدور و اخذ اسناد موقوفات و تبدیل بقاع متبرکه با رعایت ضوابط وقفی به قطب‌های فرهنگی در سال ۱۳۹۷ مبلغ ۱۲۰ میلیارد ریال جهت اخذ سند مالکیت و اسکن اسناد داده‌آمایی، تأمین نقشه کاداستر اراضی و املاک موقوفه کشور در اختیار ادارات کل اوقاف و امور خیریه استان‌ها

قرار گرفته است.^۱ همچنین با توجه به صراحت حکم موجود در بند «ب» ماده (۹۷) قانون برنامه که بر توسعه امکانات، فعالیت‌های فرهنگی و خدمات زیارتی در قطب‌های زیارتی و مذهبی و فراهم کردن زمینه زیارت و اجرای طرح‌های (پروژه‌های) زیربنایی مورد نیاز در قالب بودجه‌های سنواتی تأکید دارد، بجز موارد مذکور در بندهای فوق، دولت در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ ذیل فصل دین و مذهب برنامه‌ای تحت عنوان «راهبری، نظارت و اداره امور بقاع و اماکن مذهبی» (۱۷۰۱۰۲۱) لحاظ کرده که اعتباری معادل ۱۹۴۳۲۳۷ میلیون ریال (حدود هزار و نهصد میلیارد ریال) برای آن برآورد شده و نسبت به سال گذشته افزایش چشمگیری داشته است. نکته حائز اهمیت اینکه با وجود کاهش اعتبارات هزینه‌ای این بند با این حال با توجه به تأکید بر اجرای طرح‌ها و پروژه‌های زیربنایی، در لایحه، ۱۹۰۰ میلیارد ریال از این اعتبار از طریق ردیف‌های متفرقه انتقال یافته به سازمان اوقاف و امور خیریه اختصاص یافته است و علت رشد زیاد اعتبارات این بند افزایش صد درصدی اعتبارات سرمایه‌ای آن می‌باشد.

۶. با توجه به اینکه در مواد (۹۲)، (۹۵) و (۹۷) قانون برنامه ششم توسعه بر امور دینی و تبلیغی مانند احیای موقوفات و پاسداشت امامزادگان، بیمه فعالان فرهنگی، احداث و احیای مساجد تأکید شده قاعدتاً انتظار می‌رود لایحه پیشنهادی دولت ماهیتاً توجه جدی‌تری به این موضوع داشته و در برنامه‌های سالیانه نمود عملیاتی آن محسوس‌تر باشد.

اعتبارات برنامه‌های فصل دین و مذهب و فصل فرهنگ و هنر

الف) فصل دین و مذهب

همان‌طور که در جدول ۱ پیوست مشاهده می‌شود، اعتبار برآورد شده در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ برای فصل دین و مذهب شامل ردیف‌های مستقل ملی و ردیف‌های متفرقه انتقال یافته، مجموعاً معادل ۱۸,۸۵۳,۹۸۲ میلیون ریال (حدود ۱۸/۸ هزار میلیارد ریال) است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ حدود ۱۳/۷ درصد رشد داشته است. شایان ذکر است سهم اعتبارات هزینه‌ای در لایحه با رشد ۳۱/۶ درصدی همراه بوده و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ حدود ۴۴ درصد کاهش داشته است.

مروری بر برنامه‌های متنوع این فصل در لایحه نشان می‌دهد عناوین متعددی نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ تغییر کرده است. از این حیث می‌توان برنامه‌های فصل دین و مذهب را در چهار قسم طبقه‌بندی کرد:

۱. برنامه‌ها با عناوین یکسان در قانون بودجه ۱۳۹۸ و لایحه بودجه ۱۳۹۹

۱. گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۷، جلد سوم حوزه بخشی (۲)، تهران، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات، ۱۳۹۸، ص ۴۷۵-۴۴۶.

۲. برنامه‌ها با عناوین مشابه در قانون بودجه ۱۳۹۸ و لایحه بودجه ۱۳۹۹

۳. برنامه‌های جدید در لایحه بودجه ۱۳۹۹

۴. برنامه‌های مندرج در قانون بودجه ۱۳۹۸ که در لایحه بودجه ۱۳۹۹ حذف شده‌اند.

با این حال بررسی شرح فعالیت برخی برنامه‌هایی که حذف شده‌اند نشان می‌دهد، در برخی محورهای فعالیت با یکدیگر مشابه هستند، لکن با توجه به تغییر در عنوان و اختلاف زیاد در اعتبارات با یکدیگر قابل قیاس نمی‌باشند. در عناوین یکسان، برنامه‌های مهم این فصل چون تأمین خدمات فرهنگی و تبلیغی مبلغان، شناسایی، جذب و اعزام مبلغان دینی، فعالیت‌های فرهنگی حوزه‌های علمیه، حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و تربیتی دینی در دانشگاه‌ها، ارتقای فعالیت‌های فرهنگی - دینی مساجد، راهبری، نظارت و اداره امور بقاع و اماکن مذهبی، تأمین محتوای فرهنگی دینی در فضای مجازی و رسانه، تسهیل دسترسی آحاد جامعه به محصولات فرهنگی - هنری - دینی و راهبری، نظارت و اداره موقوفات کشور با کاهش شدید اعتبارات هزینه‌ای مواجه هستند.

در برنامه‌ها با عناوین مشابه، شرح فعالیت‌های برنامه «ساماندهی، هدایت و ارتقای فعالیت‌های قرآنی» با برنامه‌های «برگزاری مسابقات قرآنی و دینی»، «ترویج و تشویق قرآن‌آموزی و انس اقشار جامعه با قرآن کریم» و «حمایت از اجرای اسناد سه‌گانه منشور توسعه فرهنگ قرآنی» تطابق زیادی دارد و لذا از این جهت مقایسه سرجمع اعتبارات مشابه در حوزه قرآن (فارغ از اینکه چه دستگاهی آن را دریافت می‌کند) می‌توان گفت کاهش شدیدی در اعتبارات قرآنی در لایحه بودجه ۱۳۹۹ شاهد هستیم. در عناوین جدید تدوین سند و گفتمان‌سازی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، توانمندسازی اقشار تأثیرگذار دینی و انقلابی در دانشگاه‌ها و تعمیق و توسعه ادبیات و هنر دینی و انقلابی از اهم برنامه‌هایی هستند که به فصل دین و مذهب اضافه شده‌اند.

نکته حائز اهمیت در مورد برنامه‌هایی که در لایحه ۱۳۹۹ حذف شده‌اند مربوط است به برنامه تأمین، توسعه، مقاوم‌سازی، تعمیر، تجهیز و نگهداری فضاها، ساختمان‌ها، اماکن و ماشین‌آلات که کل اعتبارات سرمایه‌ای فصل غالباً ذیل آن لحاظ می‌شد؛ دولت تصمیم گرفته در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ اعتبارات سرمایه‌ای ذیل این برنامه را به برنامه‌های مرتبط انتقال دهد. به نظر می‌رسد اختصاص ردیف سرمایه‌ای به برنامه راهبری، نظارت و اداره امور بقاع متبرکه مذهبی نیز در راستای تحقق این هدف صورت پذیرفته باشد. برنامه ارتقای فعالیت‌های فرهنگی - دینی مساجد با اعتباری معادل ۳۰،۰۰۰ میلیون ریال نیز که به صورت سرمایه‌ای برآورد شده به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تعلق دارد که مقرر شده در جهت ساخت و تکمیل مساجد و فضاهای فرهنگی دانشگاه‌ها اختصاص یابد.

نکته دیگر آنکه ذیل فصل دین و مذهب برنامه‌هایی وجود دارد که لزوماً به دستگاه‌های دینی و تبلیغی اختصاص نمی‌یابد و یا صرفاً بخشی از آن شامل دستگاه‌های مزبور می‌گردد. از این جهت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، دستگاه‌های غیرتبلیغی هستند

که از فصل دین و مذهب ارتزاق می‌کنند.

در نهایت با توجه به این نکته که بیش از ۸۸ درصد اعتبارات فصل دین و مذهب به شکل هزینه‌های اختصاص می‌یابد، لذا از آن جهت که دستگاه‌های موضوع این فصل غالباً اعتبار تخصیص یافته را ذیل فصل «جبران خدمت کارکنان» و نیز «رفاه اجتماعی» مصرف می‌نمایند، پیش‌بینی می‌شود چنین کاهش اعتباری عموماً متوجه برنامه‌های ترویجی و تبلیغی آنها شود. از این منظر برنامه‌های این فصل که در حدود پنجاه درصد کاهش اعتبار هزینه‌ای داشته‌اند، در سال آینده در اجرای فعالیت‌های مذهبی، تبلیغی و نیز برون‌سپاری فعالیت‌های خود دچار نقصان می‌شوند.

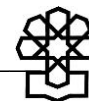
ب) فصل فرهنگ و هنر

مطابق جدول ۲ پیوست، اعتبار برآورد شده در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ برای فصل فرهنگ و هنر شامل ردیف‌های مستقل ملی و ردیف‌های متفرقه انتقال یافته و یارانه‌ها، مجموعاً معادل ۲۱،۴۵۷،۱۷۳ میلیون ریال (حدود ۲۱/۴ هزار میلیارد ریال) است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ حدود ۵/۲ درصد رشد داشته است. در این میان سهم اعتبارات هزینه‌ای در لایحه تنها با رشد ۱/۶ درصدی همراه بوده و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ حدود ۲۴ درصد رشد داشته است.

با نگاهی بر برنامه‌های این فصل در لایحه، همانند فصل دین و مذهب مشاهده می‌شود برخی برنامه‌ها در عنوان و شرح فعالیت با قانون بودجه سال ۱۳۹۸ تفاوت داشته‌اند. با این وصف در عناوین یکسان و یا مشابه جهش قابل توجه به برنامه توسعه نشر و ترویج کتابخوانی اختصاص دارد که در لایحه اعتباری در حدود ۱۵۷۰ میلیارد ریال در قالب یارانه برای آن لحاظ شده است. این اعتبار از طریق ردیف مستقل حمایت از نشر، کتاب و مطبوعات (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) به فعالیت‌هایی چون کمک به اطلاع‌رسانی و تبلیغات کتاب و راه‌اندازی پایگاه‌های تازه‌های کتاب، کمک به انتشار آثار ارزشمند، حمایت از خرید کتب خارجی توسط دانشجویان، اساتید، دانش‌آموزان و دانشجویان، کمک به خرید کتاب برای تقویت کتابخانه‌ها، کمک به شبکه توزیع کتاب، کمک به خرید کتاب توسط سایر اقشار جامعه از طریق کارت اعتباری، کمک به برگزاری نمایشگاه کتاب استانی، تخفیف در بهای کتاب در زمان برگزاری نمایشگاه کتاب اختصاص می‌یابد.^۱

در عین حال برخی برنامه‌های مهم این فصل شامل برنامه ارتقای فرهنگ عمومی، برنامه ارائه خدمات فرهنگی به کاروان‌های راهیان نور و برنامه حفظ و نشر آثار فرهنگی و هنری دفاع مقدس با کاهش اعتبارات مواجه هستند.

۱. معادل همین اعتبار ذیل فصل رسانه به برنامه حمایت و ارتقای مطبوعات اختصاص یافته است.

برخی برنامه‌های فصل فرهنگ و هنر نظیر برنامه ارتقای توانمندی‌ها و مشارکت‌های اجتماعی زنان، برنامه ارزیابی تحقق سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با وضعیت زنان و خانواده، برنامه سیاستگذاری در امور زنان و تحکیم خانواده راهبری و حمایت از تحکیم خانواده عمدتاً به معاونت امور زنان و خانواده اختصاص دارند که مقتضی است به فصل و امور مرتبط با این حوزه انتقال یابند. همچنین مقتضی است برنامه حمایت و هدایت امور فرهنگی و تربیتی و تقویت سرمایه اجتماعی جوانان که کلیه اعتبارات آن ذیل وزارت ورزش و جوانان قرار دارد به فصل ورزش و تفریحات منتقل شود. با توجه به اینکه برنامه انجام فعالیت‌های فرهنگی مرتبط با تجلیل از مقام حضرت امام خمینی (ره) به‌طور کامل ذیل آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره) قرار دارد و با توجه به شرح فعالیت دینی و تبلیغی آن (برگزاری مراسم سالگرد ارتحال امام و یادگار ایشان، اداره امور حرم و ارائه خدمات به زائران، برگزاری مراسم ملی و مذهبی، اعیاد و مناسبت‌های مرتبط)، مقتضی است ذیل برنامه‌های فصل دین و مذهب قرار گیرد.

یکی از ردیف‌های اختصاص‌یافته به اعتبارات سرمایه‌ای سازمان سینمایی و سمعی - بصری کمک‌های فنی و اعتباری برای احداث پردیس‌های سینمایی و کمک به پردیس سینمایی گچساران است که رقمی معادل ۷۰ میلیارد ریال برای آن پیش‌بینی شده است. این درحالی است که در سند بودجه هیچ اشاره‌ای به سهم استان‌ها و شهرستان‌های غیرمرکزی و کم‌برخوردار کشور از این اعتبارات زیرساختی حوزه سینما نشده است. بنابراین، احتمالاً با توجه به اشتیاق بیشتر و قابل پیش‌بینی فعالان بخش خصوصی به احداث پردیس‌های سینمایی در پایتخت و سایر مراکز کلانشهری کشور، پیشنهاد می‌شود که در پیوست استانی لایحه، دو ردیف جداگانه برای تعیین سهم ۱. پایتخت و کلانشهرها ۲. سایر شهرها از کمک‌های فنی و اعتباری سازمان سینمایی برای احداث پردیس‌های سینمایی تعیین و تعریف شود تا با توجه به ملاحظات فوق‌الذکر، در فرایند اجرا و مصرف اعتبارات این برنامه، حقی از شهرستان‌ها و مناطق کم‌برخوردار کشور ضایع نگردد.

اهمیت حیاتی حوزه توسعه و الگوسازی مد و لباس از یکسو و سرنوشت مبهم و نامعلوم فعالیت‌های پیشین این بخش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ازسوی دیگر، تقویت کمی‌وکیفی اعتبارات این ردیف برنامه‌ای را ضروری ساخته است. لذا پیشنهاد می‌شود که به‌موازات تقویت سطح اعتبارات این بخش، نحوه هزینه‌کرد اعتبارات این برنامه و خروجی نسبی آن در سال‌های قبلی، به‌صورت دقیق مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد و فعالیت‌های قید شده ذیل این برنامه (نظیر حمایت از فعالیت‌های بین‌المللی مد و لباس اسلامی - ایرانی) از وضعیت کلی و مبهم کنونی تغییر یافته و سازوکارها و شیوه‌های مصرف آن به‌نحوی بهینه، دقیق و روشن تبیین گردد.

اعتبارات دستگاه‌های دینی و تبلیغی و دستگاه‌های فرهنگی و هنری

الف) دستگاه‌های دینی و تبلیغی

گرچه دولت در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ تلاش نموده ۹ دستگاه را به‌عنوان دستگاه‌های سیاستگذار در حوزه فرهنگ معرفی نماید با این حال در تبصره‌ها پیرامون نحوه تعامل آنها با دستگاه‌های مجری چارچوبی تعیین ننموده است. از این جهت دستگاه‌های دینی و تبلیغی در جدول ۱-۷ لایحه بودجه ۱۳۹۹ در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۳۹۸ ساختاری مشابه دارند؛ به‌عبارت دیگر، تعداد دستگاه‌های اصلی این حوزه که ردیف مستقل دریافت می‌کنند، ثابت مانده است. به‌علاوه تغییرات این حوزه بیشتر شامل کاهش در اعتبارات هزینه‌ای و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای است که درنهایت منجر به کاهش در سرجمع اعتبارات شده است.

با توجه به جدول ۳ پیوست، اعتبارات دستگاه‌های مهم دینی و تبلیغی چون سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان اوقاف و امور خیریه، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، شورای عالی حوزه‌های علمیه، شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خاوران، ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، پژوهشکده امام خمینی (ره) انقلاب اسلامی، ستاد مرکزی راهیان نور و دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (صندوق مشارکت توسعه فرهنگ قرآنی) شاهد کاهش در سرجمع اعتبارات خود بوده‌اند.

بررسی دقیق‌تر اعتبارات هزینه‌ای برخی دستگاه‌ها مانند سازمان تبلیغات اسلامی، ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر و شورای عالی حوزه‌های علمیه حکایت از آن دارد که عمده این اعتبارات در فصول هزینه‌ای «استفاده از کالا و خدمات» و نیز «کمک‌های بلاعوض» هزینه می‌شود و بخش اندکی از آن ذیل فصول «جبران خدمت کارکنان» و «رفاه اجتماعی» قرار دارد که با در نظر داشتن سهم اندک اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای دستگاه‌ها از سرجمع اعتباراتشان، می‌توان گفت در سال آینده بخش عمده‌ای از دستگاه‌های دینی و تبلیغی (مانند امسال) در انجام اهداف و رسالت‌های خود با چالش اساسی مواجه هستند.

در سال‌های اخیر همواره در مورد اعتبارات دستگاه‌های دینی و تبلیغی با تمرکز بر بودجه حوزه‌های علمیه بحث‌ها و نقل‌هایی شکل گرفته است و گاه با بودجه دانشگاه‌ها مقایسه می‌شوند. شایان ذکر است در حال حاضر بودجه اختصاص یافته به حوزه‌های علمیه حتی نمی‌تواند نیازهای بازسازی و مرمت بخشی از پانصد مدرسه علمیه کشور و هزینه فعالیت‌های فرهنگی گسترده حوزویان در مسائلی که کشور به این فعالیت‌های فرهنگی نیاز دارد را تأمین کند و ازسویی نیز نسبت به بودجه‌های اختصاص یافته به دانشگاه‌ها به‌مراتب کمتر است. به‌عنوان مثال بودجه لحاظ شده فقط

برای مجموعه دانشگاه تهران بالغ بر ۱۲ هزار میلیارد ریال است و این در حالی است که بودجه مرکز خدمات حوزه‌های علمیه در حدود ۸ هزار میلیارد ریال می‌باشد. در یک مقایسه جامع در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹، کل اعتبارات اختصاص یافته به دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی در حدود ۲۲۷ هزار میلیارد ریال است که البته اگر اعتبارات مؤسسه‌های پژوهشی و فناوری را نیز بدان اضافه کنیم بالغ بر ۲۵۱ هزار میلیارد ریال می‌شود. از این منظر کل اعتبارات حوزه‌های علمیه رقمی در حدود ۲۰ هزار میلیارد ریال^۱ می‌باشد که با این وصف می‌توان گفت بودجه دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی کشور ۱۲/۵ برابر بودجه حوزه‌های علمیه می‌باشد. نکته حائز اهمیت این است که بخش زیادی از اعتبارات مرکز خدمات حوزه‌های علمیه نیز صرف پرداخت بیمه طلاب شده که درحقیقت دوباره به صندوق دولت باز می‌گردد. البته این مقایسه به معنای مخالفت با بودجه‌های اختصاص یافته به دانشگاه‌ها نیست چراکه اختصاص اعتبارات متناسب با نیاز نهادهای علمی باید صورت گیرد تا شاهد پیشرفت علمی در کشور باشیم.

ب) دستگاه‌های فرهنگی و هنری

یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین دستگاه‌ها در حوزه فرهنگ و هنر، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است که نقش مهمی در این حوزه ایفا می‌کند و براساس قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی که در سال ۱۳۶۶ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید بخش قابل توجهی از وظایف و تکالیف این بخش را برعهده دارد. لذا برای انجام این وظایف هر ساله اعتباراتی در لویح بودجه در نظر گرفته شده و به این وزارتخانه اختصاص می‌یابد که در غالب سنوات دربردارنده تغییراتی است که توجه به آنها در شناخت رویکردهای اجرایی این وزارتخانه کمک قابل توجهی خواهد کرد.

مطابق جدول ۴ پیوست وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور دربردارنده سه زیرمجموعه است. مجموع اعتباراتی که برای کل این دستگاه در نظر گرفته شده ۱۵۱۶۳۹۴۰ میلیون ریال (حدود ۱۵ هزار میلیارد ریال) است، که اعتبار هریک از زیرمجموعه‌های آن در جدول ۵ آمده است، اما یکی از شاخص‌هایی که می‌تواند جهت‌گیری کلی طراحان لایحه بودجه پیرامون اولویت‌های کاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۹ را به خوبی آشکار سازد، محاسبه تغییرات هر یک از زیرمجموعه‌های این وزارتخانه از کل اعتبارات آن نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ می‌باشد.

۱. تلفی نادرستی درخصوص بودجه حوزه‌های علمیه وجود دارد مبنی بر اینکه عمده این وجوه بابت شهریه به طلاب داده می‌شود در حالی که اگر آشنایی با ساختار حوزه‌های علمیه وجود داشته باشد بر این موضوع صحه می‌گذارد که شهریه طلاب از وجوهات شرعی تأمین می‌گردد که درحقیقت این وجوهات توسط اشخاص مختلف به یک مجتهد یا نماینده مراجع تقلید پرداخت می‌گردد.

چشمگیرترین تغییر در سهم زیرمجموعه‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹، افزایش ۱۰ درصدی اعتبارات حمایت از نشر، کتاب و مطبوعات نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸ و رشد اندک ۰/۹ درصدی سهم ردیف مستقل وزارتخانه از کل اعتبارات آن در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ می‌باشد. این بدان معناست که ردیف حمایت از کتاب، نشر و مطبوعات، به سبب اهمیت کیفی بیشتر و وسعت کمی بالاتر حوزه‌های مربوطه، به‌طور طبیعی سهم بیشتری نسبت به سایر ردیف‌های مستقل داشته است. لذا این رشد ناهمگون در نحوه تقسیم‌بندی اعتبارات کل وزارتخانه در میان حوزه‌های مختلف فرهنگی، می‌تواند نمایانگر آن باشد که شاید نزد تنظیم‌کنندگان لایحه بودجه سال ۱۳۹۹، به‌طور کلی رشد و توسعه صنعت چاپ و نشر و تولیدات مکتوب، از اهمیت بیشتری نسبت به رشد سایر ردیف‌ها (در جهت تشویق مردم به فرهنگ مطالعه و حمایت از مطبوعات در جهت چاپ جراید) برخوردار است. بر این مبنا، دولت در لایحه اعتباری در حدود ۳۱۴۰ میلیارد ریال به یارانه نشر و مطبوعات اختصاص داده است.

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و اسلامی از جمله دستگاه‌های فعال در حوزه فرهنگ و هنر هستند که اعتبارات آنها با رشد متناسبی نسبت به دستگاه‌های دیگر برخوردار بوده است.

بررسی اعتبارات ردیف‌های متفرقه در حوزه دین و فرهنگ

هرساله در ردیف‌های متفرقه اعتباراتی برای حوزه دین و فرهنگ پیش‌بینی می‌شود. با این حال در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ برخی اعتبارات ردیف‌های متفرقه (همانند قانون بودجه ۱۳۹۸) طی جدول شماره ۲-۷ به ردیف دستگاه اصلی، انتقال یافته است. از این رو در جدول ۲ این گزارش، اعتبارات مربوط به ردیف‌های متفرقه انتقال یافته به جدول ۷ و ۱۰ ماده‌واحد بررسی شده‌اند. همچنین در جدول ۳ اعتبارات مربوط به ردیف‌های متفرقه غیرانتقال یافته به سرجمع اعتبارات دستگاه مطمح‌نظر قرار گرفته است.

در جدول ۲ مجموع اعتبارات انتقال یافته از ردیف‌های متفرقه معادل ۲،۱۵۸،۶۲۰ میلیون ریال است که نسبت به سال گذشته ۲۵ درصد کاهش داشته است. عمده کاهش اعتبارات مربوط به برنامه‌های کمک به ستاد بازسازی عتبات عالیات، درآمد حاصل از اخذ عوارض از واردات کالاها و محصولات فرهنگی و توسعه، تولید و نشر بازی‌های رایانه‌ای داخلی می‌باشد. همچنین کاهش بیمه هنرمندان (فعالان قرآنی، مداحان و سایر هنرمندان) که از محل منابع هدفمندی تأمین اعتبار می‌گردد با سیاست‌های دولت مبنی بر حمایت از هنرمندان همخوانی ندارد.

در مورد بازسازی عتبات عالیات با توجه به اینکه در قوانین بودجه سنوات پیشین (از سال ۱۳۹۰) از محل افزایش درآمد حاصل از صادرات نفت اعتباراتی در ردیف‌های متفرقه بدین منظور اختصاص داده می‌شد، در لایحه بودجه ۱۳۹۹ نیز برآوردی در حدود ۱۹۰۰ میلیارد ریال بدین منظور پیش‌بینی شده که ذیل سازمان اوقاف و امور خیریه به‌صورت تملک دارایی‌های سرمایه‌ای هزینه می‌شود. این اعتبار با کاهش ۲۴ درصدی مواجه می‌باشد.

جدول ۲. مقایسه اعتبارات حوزه دین و تبلیغ و فرهنگ و هنر ردیف‌های متفرقه انتقال یافته به جداول شماره ۷ و ۱۰ (سرجمع اعتبارات دستگاه) در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با قانون سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال)

طبقه‌بندی	کد دستگاه	عنوان	قانون سال ۱۳۹۸	لایحه سال ۱۳۹۹	درصد رشد کل
۱۰-۷۵۰۰۰۰	۱۰۹۵۰۰	سازمان اوقاف و امور خیریه - کمک به ستاد بازسازی عتبات عالیات	۲۵۰۱,۰۰۰	۱,۹۰۰,۰۰۰	-۲۴/۰
۱۶-۷۵۰۰۰۰	۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - بیمه هنرمندان (فعالان قرآنی، مداحان و سایر هنرمندان) (از محل منابع هدفمندی)	۸۵,۴۰۰	۸۱,۱۳۰	-۵/۰
۶۱-۷۳۰۰۰۰	۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - موضوع درآمد حاصل از اخذ عوارض از واردات کالاها و محصولات فرهنگی	۱۲۱,۵۱۰	۷۰,۰۰۰	-۴۲/۴
۶۳-۷۳۰۰۰۰	۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - توسعه، تولید و نشر بازی‌های رایانه‌ای داخلی	۱۰۸,۰۰۰	۵۱,۳۰۰	-۵۲/۵
۶۲-۷۳۰۰۰۰	۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - توسعه بازی‌های رایانه‌ای	۲۰,۲۵۰	۱۸,۰۰۰	-۱۱/۱
۵۳-۷۵۰۰۰۰	۱۱۴۰۰۰	توسعه فرهنگ کتابخوانی - موضوع بند «ث» ماده (۹۲) قانون برنامه ششم توسعه	۱۹,۸۰۰	۱۸,۸۱۰	-۵/۰
۵۳-۷۵۰۰۰۰	۱۱۵۸۰۰	نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور - توسعه فرهنگ کتابخوانی - موضوع بند «ث» ماده (۹۲) قانون برنامه ششم توسعه	۲۰,۴۰۰	۱۹,۳۸۰	-۵/۰
جمع کل اعتبارات			۲,۸۷۶,۳۶۰	۲,۱۵۸,۶۲۰	-۲۵/۰

جدول ۳ نیز که به ردیف‌های متفرقه اختصاص دارد شاهد تغییرات عمده‌ای نمی‌باشد. اعتبارات متفرقه دینی و تبلیغی شامل «استرداد مالیات نهادها و بنیادهای انقلاب اسلامی» با کاهش ۵/۵ درصدی مواجه می‌باشد. همچنین «استرداد مالیات شرکت‌ها و مؤسسات وابسته» به آستان قدس رضوی با اعتبار ۱ ریال بدان معناست که دولت قصد دارد در سال آتی مالیات این نهاد را همانند قانون بودجه سال ۱۳۹۸ نیز دریافت کند؛ موضوعی که به‌صراحت در بند «ط» تبصره «۹» ماده‌واحد لایحه نیز بدان پرداخته شده است.^۱ البته وفق همین تبصره دولت قصد دارد از شرکت‌های آستان قدس رضوی که ماهیت موقوفه‌ای دارند، مالیات را اخذ و به خزانه واریز نماید و مطابق سطر آخر تبصره، منابع مالیاتی مذکور را صرف فعالیت‌های محرومیت‌زدایی فرهنگی و اجتماعی مناطق محروم نماید؛ لذا از آنجا که موقوفه‌ها معاف از مالیات هستند، مقتضی است این مهم با هماهنگی آستان قدس رضوی صورت پذیرد. شایان ذکر است تمام فعالیت‌های اقتصادی در نهادهای انقلاب اسلامی اعم از بنیاد

۱. بند «ط» تبصره «۹» ماده‌واحد لایحه ۱۳۹۹: در راستای تحقق ماده (۷۸) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) و در جهت اجرای اصل سی‌ام (۳۰) قانون اساسی، آستان قدس رضوی و آن دسته از مؤسسات و بنگاه‌های اقتصادی زیرمجموعه نیروهای مسلح و ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) به‌استثنای مواردی که إذن صریح ولی فقیه مبنی بر عدم پرداخت مالیات و یا نحوه تسویه آن را دارند، موظفند نسبت به واریز مالیات خود به خزانه موضوع ردیف‌های ۱۱۰۱۱۱ و ۱۱۰۱۱۲ اقدام کنند. معادل درآمد واریزی از محل ردیف‌های هزینه‌ای مربوط، صرف توسعه عدالت آموزشی، نوسازی، مقاوم‌سازی و خرید تجهیزات برای مدارس روستایی و مناطق محروم می‌شود.

مستضعفان و ستاد اجرایی فرمان امام (ره) که در قالب شرکت‌ها صورت می‌گیرد، سالیانه مالیات خود اعم از مالیات بر ارزش افزوده و مالیات تکلیفی را پرداخت می‌کنند.^۱

ردیف متفرقه «تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان ایلام در راستای مراسم اربعین» نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۸، حدود ۸ درصد رشد داشته و ردیف‌های «تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان کرمانشاه در راستای مراسم اربعین» و «تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان خوزستان در راستای مراسم اربعین» بدون تغییر باقی مانده است.

جدول ۳. مقایسه اعتبارات ردیف‌های متفرقه (نهادهای خاص و ردیف‌های موقت) در لایحه

بودجه سال ۱۳۹۹ و قانون بودجه سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال)

شماره طبقه‌بندی	عنوان	قانون سال ۱۳۹۸	لایحه سال ۱۳۹۹	درصد رشد
۵۳۰۰۰۰-۵	استرداد مالیات نهادهای و بنیادهای انقلاب اسلامی	۱۶۵,۰۰۰	۱۵۶,۰۰۰	-۵/۵
۵۳۰۰۰۰-۱۳	اعتبارات موضوع اجاره ساختمان‌ها و اراضی دولتی (از جمله امکانات، اماکن و فضاهای آموزشی، فرهنگی، هنری و ورزشی کلیه دستگاه‌های اجرایی)	۶۰۰,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۶۶/۷
۵۳۰۰۰۰-۳۱	آستان قدس رضوی - استرداد مالیات شرکت‌ها و مؤسسات وابسته (جمعیت - خرجی)	۱	۱	-
۵۵۰۰۰۰-۲۳	تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان ایلام در راستای مراسم اربعین	۷۶۰,۰۰۰	۸۲۰,۰۰۰	۷/۹
۵۵۰۰۰۰-۲۸	سازمان اوقاف و امور خیریه - احداث مساجد و اماکن فرهنگی و مذهبی	۱۷۷,۰۰۰	۱۷۰,۰۰۰	-۴/۰
۵۵۰۰۰۰-۴۴	تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان کرمانشاه در راستای مراسم اربعین	۲۵۰,۰۰۰	۲۵۰,۰۰۰	۰
۵۵۰۰۰۰-۴۵	تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان خوزستان در راستای مراسم اربعین	۲۵۰,۰۰۰	۲۵۰,۰۰۰	۰
۵۵۰۰۰۰-۴۸	کمک به ساخت و تجهیز مساجد و مصلی‌ها	۱۴۰,۰۰۰	۱۳۳,۰۰۰	-۵
جمع کل اعتبارات ردیف‌های متفرقه		۲,۳۴۲,۰۰۰	۲,۷۷۹,۰۰۰	۱۸/۷

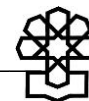
جمع‌بندی و پیشنهادها

سه‌م فصل دین و مذهب از امور فرهنگی ۲۰ درصد، سه‌م فصل فرهنگ و هنر، ۲۲ درصد و مجموعاً در حدود ۴۲ درصد از کل اعتبارات این امور را به‌خود اختصاص داده‌اند. در مقام مقایسه با قانون بودجه سال ۱۳۹۸ رشد ۱۳/۷ درصدی فصل دین و مذهب و ۵/۲ درصدی فصل فرهنگ و هنر مشاهده می‌شود.

مقایسه محتوایی میان لایحه پیشنهادی با تأکیدات قانون برنامه ششم توسعه در حمایت از حوزه

۱. نظر به اینکه براساس بند «۴» الحاقی به ماده (۲) قانون مالیات‌های مستقیم به‌موجب بند «۱» قانون اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم، مصوب ۱۳۹۴/۴/۲۱ بنیادها و نهادهای انقلاب اسلامی دارای مجوز معافیت از طرف حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری از شمول پرداخت مالیات‌های موضوع قانون مالیات‌های مستقیم، خارج گردیده‌اند، به پیوست تصویر نامه شماره ۳۲۲۰۶/۱ مورخ ۱۳۹۶/۹/۲۱ دفتر مقام معظم رهبری به شرح زیر می‌باشد:

اسامی بنیادها و نهادهایی که براساس نظر مقام معظم رهبری مشمول بند مذکور بوده و تحت نظارت این دفتر فعالیت می‌نمایند، به طرح ذیل جهت ابلاغ به سازمان امور مالیاتی و مراجع ذی‌ربط برای رعایت مفاد قانون درباره آنها ایفاد می‌گردد. بدیهی است مفاد تبصره‌های ماده (۲) قانون درخصوص این بنیادها و نهادها و تکالیف آنها در مورد پرداخت مالیات‌های تکلیفی و مالیات بر ارزش افزوده همچنان مجری خواهد بود: ۱. بنیاد شهید و امور ایثارگران انقلاب اسلامی، ۲. کمیته امداد امام خمینی (ره)، ۳. سازمان تبلیغات اسلامی، ۴. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۵. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۶. بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی، ۷. ستاد اجرایی فرمان امام خمینی (ره)، ۸. مرکز خدمات حوزه‌های علمیه، ۹. مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۰. جامعه المصطفی (ص) العالمیه.

دین و مذهب و نیز حوزه فرهنگ و هنر، اگرچه همسویی کلی میان لایحه بودجه با قانون را تأیید می‌کند، با این حال نه تنها در بردارنده تحول و جهش مورد انتظار قانون نیست، بلکه غالباً با کاهش اعتبارات هزینه‌ای (بجز برخی موارد) نیز روبه‌رو است.

در کل با توجه به این نکته که در حدود ۹۰ درصد اعتبارات فصل دین و مذهب به شکل هزینه‌ای اختصاص می‌یابد، لذا از آن جهت که دستگاه‌ها عموماً اعتبار تخصیص‌یافته را ذیل فصل «جبران خدمت کارکنان» و نیز «رفاه اجتماعی» هزینه می‌کنند، پیش‌بینی می‌شود در سال آتی چنین کاهش اعتباری عموماً متوجه برنامه‌های ترویجی و تبلیغی آنها شده و لذا دستگاه‌های دینی و تبلیغی در اجرای فعالیت‌های مذهبی، تبلیغی و مطالعاتی خود دچار نقصان جدی شوند.

در حوزه فرهنگ دستگاه‌ها و نهادهای متعددی نقش محوری در تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های کلان فرهنگی برعهده دارند؛ از این جهت وفق اسناد بالادستی و قوانین موضوعه، نهادها و دستگاه‌های مستقل دیگری نیز در برقراری موازنه فرهنگی در کشور مسئولیت تکامل ساختارهای فرهنگی را بر دوش می‌کشند. بنابراین نقش دولت در این زمینه تأمین بودجه فعالیت‌های ذیل نهادها و دستگاه‌های فرهنگی کشور است، چراکه سیاست‌های کلان فرهنگی کشور، این‌گونه ایجاب می‌کند تا دستگاه‌های متنوع (با شرح وظایف متفاوت)، برنامه‌های فرهنگی را تدوین و سپس تصدی‌گری نمایند. از این رو در تدوین سیاست‌های مالی حوزه فرهنگ و اختصاص بودجه، مقتضی است دولت با هماهنگی کامل نهادها و دستگاه‌های دینی و فرهنگی، اعتبارات را توزیع نماید.

استقرار و استمرار ایده تمرکز اعتبارات در حوزه دین و فرهنگ در لوایح بودجه سنوات اخیر، بجای ایجاد شفافیت مالی و نظارت هدفمند و بسترسازی در جهت خصوصی‌سازی امور فرهنگی، عملاً باعث کاهش اعتبارات حوزه دین و تبلیغ و بالتبع حرکت به سمت مضیق کردن فعالیت برخی دستگاه‌های دینی و تبلیغی شده است.

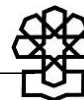
در بررسی تبصره‌های ماده‌واحد، به دلیل حمایت از اعتبارات حوزه دین و تبلیغ و نیز شفافیت در فعالیت‌های فرهنگی و هنری پیشنهادهای در گزارش مطرح گردید که به دو مورد از اهم آن اشاره می‌شود:

۱. از آنجایی که واردات بی‌رویه لوازم آرایشی مغایر با منویات بیانیه گام دوم انقلاب بوده و مروج سبک زندگی غربی است و با عنایت به تکالیف بودجه‌ای قانون برنامه ششم توسعه متن زیر جایگزین بند «ج» تبصره «۱۰» گردد:

«در سال ۱۳۹۹ به عوارض گمرکی و سود بازرگانی واردات لوازم آرایشی مجموعاً بیست (۲۰٪) درصد اضافه و منابع حاصله به ردیف درآمدی ۱۶۰۱۸۸ واریز می‌شود و معادل ده (۱۰٪) درصد آن از محل ردیف هزینه‌های ۳۸-۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹) به هیئت امنای صرفه‌جویی ارزی در معالجه بیماران اختصاص می‌یابد تا جهت خرید عضو مصنوعی (پروتز) کاشت حلزون شنوایی و نیز جهت

درمان و هزینه‌های دارویی بیماران اوتیسم، گوشه، سالک، متابولیک و بال پروانه هزینه شود. معادل ده (۱۰٪) درصد باقی‌مانده به صورت مساوی به ردیف‌های هزینه‌ای تأمین محتوای فرهنگی دینی در فضای مجازی و رسانه (۱۷۰۱۰۵۳)، حمایت از توسعه و الگوسازی مد و لباس اسلامی - ایرانی (۱۷۰۳۰۱۸)، ارتقای فرهنگ عمومی (۱۷۰۳۰۳۷)، سیاستگذاری در امور زنان و تحکیم خانواده (۱۷۰۳۰۳۳)، راهبری و حمایت از تحکیم خانواده (۱۷۰۳۰۶۱) اختصاص می‌یابد.

۲. در اجرای بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد و ایجاد شفافیت مالی در نحوه هزینه‌کرد اعتبارات ردیف کمک‌های بلاعوض ذیل فصل پنج مصارف هزینه‌ای، پیشنهاد می‌گردد متن زیر به‌عنوان بند «ح» به تبصره «۲۰» الحاق گردد: «در اجرای ماده (۳۱) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) دستگاه‌های اجرایی کمک‌کننده مکلفند در قالب توافقنامه فی‌مابین خود و اشخاص حقیقی و حقوقی کمک‌گیرنده، اهداف اعلام شده را قید نمایند. دستگاه‌های اجرایی کمک‌کننده موظفند در صورت درخواست دستگاه‌های نظارتی اسناد و مدارک مربوطه را از اشخاص حقیقی و حقوقی کمک‌گیرنده اخذ و در اختیار آنان قرار دهند».

جدول ۱. مقایسه اعتبارات برنامه‌ای ذیل فصل دین و مذهب در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با قانون بودجه سال ۱۳۹۸

(میلیون ریال)

ردیف	شماره طبقه‌بندی	فصل/برنامه	اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای				درصد تغییر	سهم هر برنامه از فصل دین و مذهب
			قانون بودجه ۱۳۹۸		لایحه بودجه ۱۳۹۹			
			هزینه‌ای	سرمایه‌ای	هزینه‌ای	سرمایه‌ای		
			۱۳۹۸	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۳۹۹		
	۱۷۰۱۰۰۰	فصل دین و مذهب (ردیف‌های مستقل ملی و متفرقه‌های انتقال یافته)	۱۶,۵۸۴,۳۴۴	۱۸,۸۵۳,۹۸۲				
			۱۲,۶۴۹,۸۹۶	۱۶,۶۵۰,۳۰۲	۳۱/۶	۴۴/۰		
			۱۶۷,۹۲۰	۱,۶۴۷	-۹۹/۰			
			۹۵۷,۷۰۰	۳۹۱,۵۷۶	-۵۹/۱			
			۵۹۲,۶۸۹	۷,۱۹۲	-۹۸/۸			
			۱,۱۴۳,۶۰۰	۴۰۹,۸۲۴	-۶۴/۲	۱۰۰		
			۳۸۵,۰۰۰	۳۰,۰۰۰	-۱۰۰/۰	۶۱/۷		
			۲۱۸,۳۷۰	۲۰۵,۰۸۲	-۶/۱	۹/۱		
			۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۲۳۰,۰۰۰	-۶/۲			
			۴۳۹,۰۵۸	۴۴۰,۰۰۰	۰/۲	۱۰۰		
			۳۳۴,۰۰۰	۳۴۹,۷۷۰	۴/۷			
			۱۲۴,۷۱۲	۴۳,۲۳۷	-۶۵/۳	۱۰۰		
			۴۲۹,۶۴۶	۹۶۵,۰۰۰	۱۲۴/۶			
			۳۶۰,۰۰۰	۳۰۵,۶۲۷	-۱۵/۱			
			۸۲۰,۰۰۰	۸۲۰,۰۰۰	۰/۰			
			۲۵۵,۶۵۵	۲۰,۰۰۰	-	-۳۵/۵		
			۰	۱۴۵,۰۰۰	-			
			۹۲,۰۰۰	۵۳,۵۷۸	-۴۱/۸			
			۹۳,۰۰۰	۵۱,۷۰۷	-۴۴/۴			
			۲۹۷,۵۱۹	۳۶۳,۸۹۰	۲۲/۳			
			۴۰۰,۰۰۰	۵۲۴,۶۰۰	۳۱/۲			
			۵۱۶,۰۰۰	۴۰۲,۲۶۳	-۲۲/۰	۱۰۰		

برنامه‌ها عبارتند از: کسب در قانون بودجه ۱۳۹۸ و لایحه بودجه ۱۳۹۹

ردیف	شماره طبقه‌بندی	فصل / برنامه	اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای				درصد تغییر		سهم هر برنامه از فصل دین و مذهب	
			قانون بودجه ۱۳۹۸		لایحه بودجه ۱۳۹۹		۱۰۰	-	قانون بودجه	لایحه بودجه
برنامه‌ها با عناوین مشابه در قانون بودجه ۱۳۹۸ و لایحه بودجه ۱۳۹۹	۱۷۰۱۰۰۶	۱. ساماندهی، هدایت و ارتقای فعالیت‌های قرآنی	۰	۰	۳۹۴,۰۸۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۲۰۹	
	۱۷۰۱۰۰۴	۱. برگزاری مسابقات قرآنی و دینی	۰	۶۰,۲۸۸	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	
	۱۷۰۱۰۰۶	۱. ترویج و تشویق قرآن‌آموزی و انس اقشار جامعه با قرآن کریم	۰	۱۷۷,۰۰۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۱۰۷	
	۱۷۰۱۰۱۱	۱. حمایت از اجرای اسناد سه‌گانه منشور توسعه فرهنگ قرآنی	۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۶۰۳	
	۱۷۰۱۰۰۷	ساماندهی و ارتقای فعالیت‌های فرهنگی - دینی	۰	۰	۱,۱۱۰,۶۳۷	۳,۰۰۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۵۹۱	
	۱۷۰۱۰۱۱	توانمندسازی اقشار تأثیرگذار دینی و انقلابی	۰	۰	۳۰۲,۷۸۸	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۱۶۱	
	۱۷۰۱۰۰۲	ساماندهی و ارتقای فعالیت‌های فرهنگی - دینی (مساجد، تشکل‌های دینی، آحاد و اقشار تأثیرگذار)	۰	۴۷۱,۳۰۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۲۸۴	
	۱۷۰۱۰۲۶	آموزش‌های حوزه‌های علمیه	۰	۰	۲۷۳,۱۲۴	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۱۴۵	
	۱۷۰۱۰۳۱	حمایت از آموزش‌های حوزه‌های علمیه برادران	۰	۰	۳۰۸,۰۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۱۶۳۴	
	۱۷۰۱۰۳۴	حمایت از آموزش‌های حوزه‌های علمیه خراسان	۰	۰	۷۷۲,۰۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۴۰۹	
۱۷۰۱۰۳۸	حمایت از آموزش‌های حوزه‌های علمیه خواهران	۰	۰	۱,۸۴۲,۰۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۹۷۷		
۱۷۰۱۰۰۱	آموزش علوم دینی و حوزوی	۴۱۵,۷۲۲	۴۳,۵۴۹	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۲۷۷	۰/۰۰۰۰		
برنامه‌های جدید در لایحه بودجه ۱۳۹۹	۱۷۰۱۰۰۹	تدوین سند و گفتمان‌سازی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	۰	۰	۷۰,۰۰۰	۲۸۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۳۷	
	۱۷۰۱۰۲۵	حمایت از حوزه‌های علمیه و مدارس علوم دینی	۰	۰	۰	۵۵,۰۰۰	-	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۲۹	
	۱۷۰۱۰۶۱	گسترش فعالیت‌های فرهنگی در مساجد (عنوان مشابه در لایحه)	۰	۰	۳۱۰,۰۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۱۶۴	
	۱۷۰۱۰۳۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی حوزه‌های علمیه برادران	۰	۰	۱۵۰,۰۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۸۰	
	۱۷۰۱۰۳۶	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی حوزه‌های علمیه خراسان	۰	۰	۳۱,۲۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۱۷	
	۱۷۰۱۰۴۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی حوزه‌های علمیه خواهران	۰	۰	۴۰,۰۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۲۱	
	۱۷۰۱۰۵۱	حمایت از فعالیت‌های تبلیغی حوزه‌های علمیه	۰	۰	۷۰,۰۰۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۲۷	
	۱۷۰۱۰۵۲	توانمندسازی اقشار تأثیرگذار دینی و انقلابی در دانشگاه‌ها	۰	۰	۹۱۳,۹۸۰	۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۴۸۵	
۱۷۰۱۰۶۲	تعمیق و توسعه ادبیات و هنر دینی و انقلابی	۰	۰	۶۶۷,۵۰۰	۳۰,۰۰۰	۱۰۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۳۷۰		
برنامه‌های مندرج در قانون بودجه ۱۳۹۸ که در لایحه بودجه ۱۳۹۹ حذف شده‌اند	۱۷۰۱۰۰۹	توسعه همکاری‌های دینی بین‌المللی	۰	۲۶۸,۵۵۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۱۶۲	
	۱۷۰۱۰۱۲	حمایت و هدایت فعالیت‌های فرهنگی - دینی دانشجویان	۰	۱۰,۳۵۵	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰	
	۱۷۰۱۰۰۳	اعزام دانشگاهیان به حج عمره و عتبات عالیات	۰	۱۰۰,۰۰۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۶۰	
	۱۷۰۱۰۲۰	دانش‌افزایی در حوزه علوم اسلامی	۰	۸۸,۰۰۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۵۳	
	۱۷۰۱۰۱۸	حمایت و هدایت فعالیت‌های فرهنگی عبادی	۰	۱,۰۶۳,۰۰۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۶۴۱	
	۱۷۰۱۰۲۷	گردآوری، حفظ، مرمت و نگهداری اسناد، مدارک و کتب خطی و چاپی	۰	۷۴,۰۰۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۴۵	
	۱۷۰۱۰۳۰	جلب مشارکت‌های مردمی در برگزاری مراسم رسمی و عمومی	۱۸۸,۱۶۷	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۱۱۳	
	۱۷۰۱۰۳۳	تأمین، توسعه، مقاوم‌سازی، تعمیر، تجهیز و نگهداری فضاها، ساختمان‌ها، اماکن و ماشین‌آلات*	۳,۶۰۵,۶۹۶	۰	۰	۰	-	۰/۲۱۷۴	۰/۰۰۰۰	

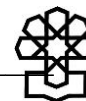
جدول ۲. مقایسه اعتبارات برنامه‌های ذیل فصل فرهنگ و هنر در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با قانون بودجه سال ۱۳۹۸

(میلیون ریال)

ردیف	شماره طبقه‌بندی	فصل / برنامه	اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای				درصد تغییر		سهم هر برنامه از فصل فرهنگ و هنر
			قانون بودجه ۱۳۹۸		لایحه بودجه ۱۳۹۹		۵/۲		
			هزینه‌ای	سرمایه‌ای	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	درصد تغییر سرمایه‌ای	درصد تغییر هزینه‌ای	
			۱۷,۰۷۵,۳۹۵	۳,۲۲۳,۴۵۰	۱۷,۳۴۳,۰۲۳	۴,۱۱۴,۱۵۰	۲۳/۸	۱/۶	
	۱۷۰۳۰۰۰	فصل فرهنگ و هنر (ردیف‌های مستقل ملی و متفرقه‌های انتقال یافته + یارانه)							
	۱۷۰۳۰۰۱	توسعه نشر و ترویج کتابخوانی (یارانه)	۴۴۸,۸۰۰	۰	۲۰,۵۶,۱۵۶	۰	۳۵۸/۱	۰/۰۹۶	
	۱۷۰۳۰۰۳	ارتقای دانش و فناوری‌های نوین صنعت سینمای کشور	۶۵۰,۵۰۰	۰	۶۰۲,۹۸۰	۰	-۷/۳	۰/۰۲۸	
	۱۷۰۳۰۰۵	توسعه مناسبات فرهنگی بین‌المللی	۹۵۴,۱۸۲	۰	۱,۰۷۴,۰۵۷	۰	۱۲/۶	۰/۰۵۰	
	۱۷۰۳۰۰۶	راهبری و حمایت از ظرفیت‌ها و فعالیت‌های فرهنگی و دینی در خارج از کشور	۱۷۱,۴۸۸	۰	۲۰۵,۵۷۷	۰	۱۹/۹	۰/۰۱۰	
	۱۷۰۳۰۰۹	تولید آثار متناسب تربیتی و پرورشی کودکان و نوجوانان	۴۰۳,۰۰۰	۰	۶۳۰,۶۰۰	۰	۵۶/۵	۰/۰۲۹	
	۱۷۰۳۰۱۱	شناسایی، گردآوری، ساماندهی، حفاظت و اشاعه اسناد ملی	۴۹۵,۱۰۰	۰	۴۸۵,۶۰۰	۰	-۱/۹	۰/۰۲۳	
	۱۷۰۳۰۱۳	حفظ و نشر آثار فرهنگی و هنری دفاع مقدس	۴۸۰,۱۰۰	۳۲۹,۵۵۰	۴۳۱,۴۰۰	۳۱۶,۰۰۰	-۱۰/۱	-۴/۱	
	۱۷۰۳۰۱۴	حمایت و گسترش سینمای ملی	۱,۳۶۹,۳۸۳	۱۰۵,۰۰۰	۱,۳۳۰,۰۰۰	۱۵۵,۰۰۰	-۲/۹	۴۷/۶	
	۱۷۰۳۰۱۶	ارزیابی تحقق سیاست‌ها برنامه‌ها و طرح‌های مرتبط با وضعیت زنان و خانواده	۵۷,۰۰۰	۰	۵۷,۰۰۰	۰	۰/۰	۰/۰۰۳	
	۱۷۰۳۰۱۷	ارتقای توانمندی‌ها و مشارکت‌های اجتماعی زنان	۴۵,۰۰۰	۰	۷۵,۰۰۰	۰	۶۶/۷	۰/۰۰۳	
	۱۷۰۳۰۱۸	حمایت از توسعه و الگوسازی مد و لباس اسلامی - ایرانی	۷۵,۰۰۰	۰	۷۵,۰۰۰	۰	۰/۰	۰/۰۰۳	
	۱۷۰۳۰۲۱	حمایت از توسعه صنعت انیمیشن	۱۴۰,۰۰۰	۰	۱۲۲,۹۰۰	۰	-۱۲/۲	۰/۰۰۶	
	۱۷۰۳۰۲۳	حمایت و بزرگداشت شخصیت‌های فرهنگی و دینی	۱۱۰,۰۰۰	۰	۱۵۵,۱۵۰	۰	۴۱/۰	۰/۰۰۷	
	۱۷۰۳۰۲۴	حمایت، هدایت و ارتقای امور فرهنگی در ورزش	۳۳,۳۰۰	۰	۳۳,۳۰۰	۰	۰/۰	۰/۰۰۲	
	۱۷۰۳۰۲۵	حمایت و صیانت از موسیقی ملی	۵۳۰,۵۰۰	۰	۵۵۹,۰۷۸	۰	۵/۴	۰/۰۲۶	
	۱۷۰۳۰۲۷	حمایت و گسترش هنرهای تجسمی	۳۶۰,۰۰۰	۰	۳۳۹,۲۵۰	۰	-۵/۸	۰/۰۱۶	
	۱۷۰۳۰۲۸	حمایت و گسترش هنرهای نمایشی	۸۲۳,۲۲۶	۰	۸۴۰,۱۱۷	۰	۲/۱	۰/۰۳۹	
	۱۷۰۳۰۲۹	رشد و پرورش فکری کودکان و نوجوانان	۱,۴۱۶,۸۰۰	۰	۱,۳۳۸,۲۱۰	۸۶,۰۰۰	-۵/۵	۱۰۰	
	۱۷۰۳۰۳۳	سیاستگذاری در امور زنان و تحکیم خانواده	۱۶,۰۰۰	۰	۱۳۰,۸۲	۰	-۱۸/۲	۰/۰۰۱	
	۱۷۰۳۰۳۴	گسترش و بهسازی کتابخانه‌های عمومی	۱,۶۸۵,۰۰۰	۰	۱,۹۶۲,۰۸۰	۰	۱۶/۴	۰/۰۹۱	
	۱۷۰۳۰۳۷	ارتقای فرهنگ عمومی	۲۰۱,۰۰۰	۰	۱۹۰,۱۶۰	۰	-۵/۴	۰/۰۰۹	
	۱۷۰۳۰۴۳	ارائه خدمات فرهنگی به کاروان‌های راهیان نور	۳۹,۹۰۰	۰	۳۳,۶۰۰	۰	-۱۵/۸	۰/۰۰۲	
	۱۷۰۳۰۴۴	آموزش و گسترش زبان فارسی در خارج از کشور	۱۰۵,۷۵۰	۰	۱۳۰,۰۰۰	۰	۲۲/۹	۰/۰۰۶	
	۱۷۰۳۰۴۷	شناسایی، گردآوری، ساماندهی، حفاظت و اشاعه آثار مکتوب خطی و غیرخطی ملی	۶۷۶,۰۰۰	۰	۵۵۱,۶۰۰	۲۲۰,۰۰۰	-۱۸/۴	۰/۰۳۶	

برنامه‌ها یا عناوین یکپارچه در قانون بودجه ۱۳۹۸ و لایحه بودجه ۱۳۹۹

ردیف	شماره طبقه‌بندی	فصل / برنامه	اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای				درصد تغییر		سهم هر برنامه از فصل فرهنگ و هنر	
			قانون بودجه ۱۳۹۸		لایحه بودجه ۱۳۹۹		درصد تغییر	قانون بودجه	لایحه بودجه	
		دیجیتال‌سازی و ارتقای خدمات دیجیتال	۲۱۸,۸۰۰	۰	۲۵۲,۰۰۰	۰	۱۵/۲	-	۰/۰۱۲	
		حمایت از بهبود فضای کسب‌وکار فرهنگی و هنری	۱۵۰,۰۰۰	۰	۱۴۶,۶۳۰	۰	-۲/۲	-	۰/۰۰۷	
		نشر آثار حضرت امام قدس سره	۲۶۶,۰۰۰	۰	۲۶۶,۰۰۰	۵۰,۰۰۰	۰/۰	۱۰۰	۰/۰۱۵	
		حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، هنری، دینی استان‌ها	۸۵۰,۲۸۴	۰	۷۵۶,۵۹۰	۰	-۱۱/۰	-	۰/۰۳۵	
		راهبری و حمایت از تحکیم خانواده	۵۵,۰۰۰	۰	۶۵,۰۰۰	۱۰۰	۱۸/۲	۱۰۰	۰/۰۰۳	
		انجام فعالیت‌های فرهنگی مرتبط با تجلیل از مقام حضرت امام خمینی (ره)	۱۴۰,۰۰۰	۰	۱۴۰,۰۰۰	۹۲,۰۰۰	۰/۰	۱۰۰	۰/۰۱۱	
	برنامه‌ها با عنوان مشابه در قانون بودجه ۱۳۹۸ و لایحه بودجه ۱۳۹۹	راهبری و ارتقای محصولات چاپی	۰	۰	۱۰۳,۷۴۰	۰	۱۰۰	-	۰/۰۰۵	
		شناسایی، گردآوری، ساماندهی، حفاظت و اشاعه کتب خطی و چاپی	۰	۰	۵۹,۰۰۰	۰	۱۰۰	-	۰/۰۰۳	
		افزایش ظرفیت صنعت چاپ کشور	۸۶,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		حمایت و هدایت امور فرهنگی و تربیتی و تقویت سرمایه اجتماعی جوانان	۰	۰	۱,۲۳۰,۴۱۵	۰	۱۰۰	-	۰/۰۵۷	
		حمایت و هدایت امور فرهنگی و تربیتی جوانان	۲۸۰,۴۱۳	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		ساماندهی امور جوانان	۷۱۳,۸۵۵	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		معرفی و ترویج فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی در خارج از کشور	۰	۰	۷۶۰,۵۲۲	۰	۱۰۰	-	۰/۰۳۵	
		معرفی دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران در خارج از کشور	۴۶۰,۵۸۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
	برنامه‌های جدید در لایحه بودجه ۱۳۹۹	شناسایی، ساماندهی، حفاظت و اشاعه آثار و اسناد پارلمانی	۰	۰	۲۴۵,۵۱۹	۱۵,۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۰/۰۱۲	
		حمایت و هدایت فعالیت‌های فرهنگی و مشاوره دانشجویان	۰	۰	۲۵,۷۱۰	۰	۱۰۰	-	۰/۰۰۱	
		ایجاد، توسعه و تجهیز فضاهای فرهنگی کشور	۰	۰	۰	۳,۱۸۰,۰۵۰	-	۱۰۰	۰/۱۴۸	
	برنامه‌های مندرج در قانون بودجه ۱۳۹۸ که در لایحه بودجه ۱۳۹۹ حذف شده‌اند	توسعه و ترویج کتابخوانی	۵۶,۴۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		حمایت از نشر و ترویج کتابخوانی	۱,۴۳۷,۵۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		تعمیق و توسعه هنر دینی	۱۵۳,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		تربیت و آموزش هنرمندان متعهد	۲۴,۶۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		توسعه و گسترش سینمای دینی	۳۳۸,۶۲۵	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		حمایت و گسترش آفرینش‌های ادبی	۱۸۶,۱۰۹	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		حمایت از مالکیت فکری آثار هنری	۳۴,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		کمک به فعالیت فرهنگی کانون بسیج اساتید	۱۱۷,۲۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		ساماندهی و حمایت از اعزام کاروان‌های راهیان نور	۸۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		سیاست‌گذاری و ساماندهی پادمان‌ها، امور فرهنگی و روایتگری راهیان نور	۱۵۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	
		تأمین، توسعه، مقاوم‌سازی، تعمیر، تجهیز و نگهداری فضاها، ساختمان‌ها، اماکن و ماشین‌آلات*	۲,۸۸۸,۹۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰/۰	-	۰/۰۰۰	

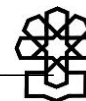

جدول ۳. مقایسه اعتبارات دستگاه‌های حوزه دین و تبلیغ در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با قانون بودجه سال ۱۳۹۸

(میلیون ریال)

کد دستگاه	شرح دستگاه	قانون بودجه ۱۳۹۸			لایحه بودجه ۱۳۹۹			درصد تغییر		
		هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع
۱۱۴۳۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی	۲,۰۱۸,۰۰۰	۱۵,۰۰۰	۲,۰۳۳,۰۰۰	۲,۰۰۸,۰۰۰	۱۵,۰۰۰	۲,۰۲۳,۰۰۰	-۰/۵	۰	-۰/۵
۱۱۴۳۱۰	مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی	۲۶۰,۳۰۰	۳۰,۰۰۰	۲۹۰,۳۰۰	۳۱۰,۰۰۰	۳۰,۰۰۰	۳۴۰,۰۰۰	۱۷/۱	۰	۱۹/۱
۱۱۴۳۱۱	بنیاد دایره‌المعارف اسلامی	۹۱,۷۳۱	۰	۹۱,۷۳۱	۹۰,۰۰۰	۰	۹۰,۰۰۰	-۱/۹	-	-۱/۹
۱۱۴۳۱۲	پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی	۱۸۱,۰۰۰	۲,۰۰۰	۱۸۳,۰۰۰	۲۰۷,۰۶۰	۲,۰۰۰	۲۰۹,۰۶۰	۱۴/۲	۰	۱۴/۴
۱۱۴۳۱۳	شورای سیاستگذاری ائمه جمعه	۴۲۴,۰۰۰	۰	۴۲۴,۰۰۰	۲۹۵,۰۰۰	۰	۲۹۵,۰۰۰	-۳۰/۴	-	-۳۰/۴
۱۱۴۳۱۴	مرکز رسیدگی به امور مساجد	۳۸۵,۰۰۰	۰	۳۸۵,۰۰۰	۳۱۰,۰۰۰	۰	۳۱۰,۰۰۰	-۱۹/۵	-	-۱۹/۵
۱۱۴۳۱۵	ستاد اقامه نماز	۱۸۹,۰۰۰	۰	۱۸۹,۰۰۰	۱۶۰,۰۰۰	۰	۱۶۰,۰۰۰	-۱۵/۳	-	-۱۵/۳
۱۱۴۳۱۶	مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی	۱۶۱,۱۹۴	۰	۱۶۱,۱۹۴	۱۵۰,۰۰۰	۰	۱۵۰,۰۰۰	-۶/۹	-	-۶/۹
۱۱۴۳۱۷	مؤسسه دایره‌المعارف فقه اسلامی	۵۳,۸۴۱	۰	۵۳,۸۴۱	۵۰,۰۰۰	۰	۵۰,۰۰۰	-۷/۱	-	-۷/۱
۱۱۴۳۰۱۹	مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت	۷۹,۰۰۰	۲۸۰	۷۹,۲۸۰	۷۰,۰۰۰	۲۸۰	۷۰,۲۸۰	-۱۱/۴	۰	-۱۱/۴
۱۱۵۶۰۰	حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی	۸۷۵,۰۰۰	۵,۰۰۰	۸۸۰,۰۰۰	۸۷۵,۰۰۰	۳۰,۰۰۰	۹۰۵,۰۰۰	۲/۸	۵۰۰	۰
۱۰۹۵۰۰	سازمان اوقاف و امور خیریه	۷۴۱,۰۰۰	۲,۵۰۷,۱۰۰	۳,۲۴۸,۱۰۰	۵۳۸,۶۰۰	۱,۹۰۶,۱۰۰	۲,۴۴۴,۷۰۰	-۲۴/۷	-۲۴/۰	-۲۷/۳
۱۰۹۵۰۱	دانشگاه علوم و معارف قرآنی	۲۸۵,۰۰۰	۸۹,۰۷۰	۳۷۴,۰۷۰	۳۳۹,۲۵۰	۷۷,۰۰۰	۴۱۶,۲۵۰	۱۱/۳	-۱۳/۶	۱۹
۱۰۹۵۰۲	سازمان اوقاف و امور خیریه - حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون	۱,۳۰۰,۰۰۰	۰	۱,۳۰۰,۰۰۰	۱,۲۲۰,۰۰۰	۰	۱,۲۲۰,۰۰۰	-۶/۲	-	-۶/۲
۵۵۰۰۰-۲۸	سازمان اوقاف و امور خیریه - احداث مساجد و اماکن فرهنگی و مذهبی	۰	۱۷۷,۰۰۰	۱۷۷,۰۰۰	۰	۱۷۰,۰۰۰	۱۷۰,۰۰۰	-۴	-۴/۰	-
۱۱۴۰۲۸	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	۲,۲۰۰,۰۰۰	۱۱۰,۰۰۰	۲,۳۱۰,۰۰۰	۲,۳۰۰,۰۰۰	۱۱۰,۰۰۰	۲,۴۱۰,۰۰۰	۴/۳	۰	۴/۵
۱۱۴۰۳۳	مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی	۳۷۳,۰۰۰	۰	۳۷۳,۰۰۰	۳۲۰,۰۰۰	۰	۳۲۰,۰۰۰	-۱۴/۲	-	-۱۴/۲
۱۱۴۰۴۳	مجمع جهانی اهل بیت	۴۷۸,۰۰۰	۰	۴۷۸,۰۰۰	۴۰۰,۰۰۰	۰	۴۰۰,۰۰۰	-۱۶/۳	-	-۱۶/۳
۱۱۴۰۴۸	دانشگاه اهل بیت	۱۲۵,۵۰۰	۰	۱۲۵,۵۰۰	۱۱۱,۷۷۵	۰	۱۱۱,۷۷۵	-۱۰/۹	-	-۱۰/۹
۱۱۴۳۲۰	بنیاد سعدی	۱۲۷,۰۰۰	۶۰۰	۱۲۷,۶۰۰	۱۴۰,۰۰۰	۶۰۰	۱۴۰,۶۰۰	۱۰/۲	۰	۱۰/۲
۱۱۴۹۰۰	دانشگاه مذاهب اسلامی	۱۸۵,۰۰۰	۱,۰۰۰	۱۸۶,۰۰۰	۱۹۴,۲۵۰	۱,۰۰۰	۱۹۵,۲۵۰	۵	۰	۵
۱۱۴۰۸۴	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه	۶,۹۸۶,۰۰۰	۰	۶,۹۸۶,۰۰۰	۷,۹۹۶,۰۰۰	۰	۷,۹۹۶,۰۰۰	۱۴/۵	-	۱۴/۵

کد دستگاه	شرح دستگاه	قانون بودجه ۱۳۹۸			لایحه بودجه ۱۳۹۹			درصد تغییر		
		هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع
۱۱۴۰۸۹	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه - حق بیمه طلاب و روحانیون غیرشاغل (بارانه)	۳,۴۵۶,۰۰۰	۰	۳,۴۵۶,۰۰۰	۳,۹۵۶,۰۰۰	۰	۳,۹۵۶,۰۰۰	۱۴/۵	-	۱۴/۵
۱۱۳۶۳۰	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها	۱,۲۹۳,۶۰۰	۱,۱۰۰	۱,۲۹۴,۷۰۰	۱,۲۹۱,۷۲۲	۱,۱۰۰	۱,۲۹۱,۸۲۲	-۰/۱	۰	-۰/۱
۱۱۴۳۲	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها کمک به ستاد عمره و عتبات دانشگاهیان	۶۰,۰۰۰	۰	۶۰,۰۰۰	۰	۰	۰	-۱۰۰	-	-۱۰۰
۱۱۴۳۳	دانشگاه معارف اسلامی	۱۰۲,۵۰۰	۳۴,۰۰۰	۱۳۶,۵۰۰	۱۰۷,۹۰۰	۳۰,۰۰۰	۱۳۷,۹۰۰	۱	-۱۱/۸	۵/۳
۱۰۹۶۰۰	سازمان حج و زیارت	۶۲,۳۰۰	۰	۶۲,۳۰۰	۶۸,۰۰۰	۰	۶۸,۰۰۰	۹/۱	-	۹/۱
۱۱۴۴۰۰	جامعه‌المصطفی‌العالمیه	۳,۰۳۵,۴۲۰	۱۷,۰۰۰	۳,۰۵۲,۴۲۰	۳,۰۸۷,۱۹۱	۱۷,۰۰۰	۳,۱۰۴,۱۹۱	۱/۷	۰,۰	۱/۷
۱۱۴۰۲۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه	۴,۵۸۹,۰۰۰	۶۳,۰۰۰	۴,۶۵۲,۰۰۰	۳,۴۵۰,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۳,۵۰۵,۰۰۰	-۲۴/۷	-۱۲/۷	-۲۴/۸
۱۱۴۰۰۷	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم	۱,۵۰۰,۰۰۰	۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۰,۰	-	۰
۱۱۴۲۰۰	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)	۲۸۰,۰۶۳	۰	۲۸۰,۰۶۳	۱۹۶,۰۰۰	۰	۱۹۶,۰۰۰	-۳۰	-	-۳۰
۱۱۴۳۱۸	شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خواهران	۲,۶۰۷,۸۰۰	۱۶۷,۰۰۰	۲,۷۷۴,۸۰۰	۱,۹۲۰,۰۰۰	۱۴۵,۰۰۰	۲,۰۶۵,۰۰۰	-۲۵/۶	-۱۳/۲	-۲۶/۴
۱۱۴۰۱۲	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی	۶۲۷,۲۲۵	۱,۲۰۰	۶۲۸,۴۲۵	۴۴۰,۰۰۰	۱,۲۰۰	۴۴۱,۲۰۰	-۲۹/۸	۰,۰	-۲۹/۸
۱۱۴۰۲۵	شورای برنامه‌ریزی مدیریت حوزه‌های علمیه خراسان	۱,۱۷۵,۰۰۰	۲۲,۰۰۰	۱,۱۹۷,۰۰۰	۸۵۰,۰۰۰	۲۰,۰۰۰	۸۷۰,۰۰۰	-۲۷/۳	-۹/۱	-۲۷/۷
۱۱۴۳۵۰	ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر	۴۵۰,۰۰۰	۰	۴۵۰,۰۰۰	۳۱۵,۰۰۰	۰	۳۱۵,۰۰۰	-۳۰	-	-۳۰
۱۱۴۰۴۴	پژوهشکده امام خمینی (ره) انقلاب اسلامی	۱۰۷,۹۳۵	۱,۱۰۰	۱۰۹,۰۳۵	۹۹,۵۰۰	۱,۱۰۰	۱۰۰,۶۰۰	-۷/۷	۰,۰	-۷/۸
۱۱۴۱۵۰	آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره)	۱۴۰,۰۰۰	۱۰۵,۰۰۰	۲۴۵,۰۰۰	۱۴۰,۰۰۰	۹۲,۰۰۰	۲۳۲,۰۰۰	-۵/۳	-۱۲/۴	۰
۱۱۱۴۵۲	ستاد مرکزی راهیان نور	۲۵۰,۰۰۰	۰	۲۵۰,۰۰۰	۱۳۲,۲۵۶	۰	۱۳۲,۲۵۶	-۴۷/۱	-	-۴۸/۱
۱۱۳۶۰۵	دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی - صندوق مشارکت توسعه فرهنگ قرآنی	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۰	۲۰۰,۰۰۰	-۸۰	-	-۸۰
۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - اعتبار برنامه حمایت و راهبری فعالیت‌های تبلیغ و ترویج قرآن کریم	۴۰۰,۰۰۰	۰	۴۰۰,۰۰۰	۴۳۵,۰۰۰	۰	۴۳۵,۰۰۰	۸/۸	-	۸/۸
۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - اعتبار برنامه گسترش فعالیت‌های فرهنگی در مساجد	۸۲۰,۰۰۰	۰	۸۲۰,۰۰۰	۸۲۰,۰۰۰	۰	۸۲۰,۰۰۰	۰,۰	-	۰
۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، هنری و دینی استان‌ها	۷۷۵,۲۸۴	۰	۷۷۵,۲۸۴	۷۵۶,۵۹۰	۰	۷۵۶,۵۹۰	-۲/۴	-	-۲/۴

جدول ۴. مقایسه اعتبارات دستگاه‌های حوزه فرهنگ و هنر در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با قانون بودجه سال ۱۳۹۸

(میلیون ریال)

کد دستگاه	شرح دستگاه	قانون بودجه ۱۳۹۸			لایحه بودجه ۱۳۹۹			درصد تغییر		
		هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع	هزینه‌ای	سرمایه‌ای	جمع
۱۱۴۰۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی*	۷,۳۵۴,۹۶۰	۲,۲۴۱,۰۰۰	۹,۵۹۵,۹۶۰	۷,۴۳۹,۲۴۰	۲,۲۴۵,۰۰۰	۹,۶۸۴,۲۴۰	۱/۱	۰/۲	۰/۹
۱۱۴۰۱۰	مؤسسه پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات	۱۲۶,۰۰۰	۲۰۰	۱۲۶,۲۰۰	۱۱۹,۰۰۰	۲۰۰	۱۱۹,۲۰۰	-۵/۶	۰/۰	-۵/۵
۱۱۴۰۴۶	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - حمایت از نشر، کتاب و مطبوعات*	۲,۸۵۵,۰۰۰	۰	۲,۸۵۵,۰۰۰	۳,۱۴۰,۵۰۰	۰	۳,۱۴۰,۵۰۰	۱۰/۰	-	۱۰/۰
۱۱۴۰۹۲	سازمان امور سینمایی و سمعی-بصری	۲,۲۰۰,۰۰۰	۸۵,۰۰۰	۲,۲۸۵,۰۰۰	۲,۱۰۰,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۲,۲۲۰,۰۰۰	-۴/۵	۴۱/۲	-۲/۸
۱۱۵۸۰۰	نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور	۱,۷۴۱,۴۰۰	۲۷۵,۰۰۰	۲,۰۱۶,۴۰۰	۲,۰۱۹,۳۸۰	۳۰۰,۰۰۰	۲,۳۱۹,۳۸۰	۱۶/۰	۹/۱	۱۵/۰
۱۰۱۱۰۰	سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	۱,۱۷۲,۱۰۰	۲۵۰,۰۰۰	۱,۴۲۲,۱۰۰	۱,۳۹۶,۵۰۰	۲۲۰,۰۰۰	۱,۶۱۶,۵۰۰	۱۹/۱	-۱۲/۰	۱۳/۷
۱۰۱۵۰۲	مجلس شورای اسلامی-کتابخانه، موزه و مرکز اسناد	۳۱۱,۰۰۰	۱,۶۰۰	۳۱۲,۶۰۰	۲۵۰,۰۰۰	۱۵۰,۰۰۰	۴۰۰,۰۰۰	-۱۹/۶	۸۳۷/۵	-۱۵/۲
۱۱۴۱۰۰	کتابخانه آیت‌ا... مرعشی نجفی	۷۴,۰۰۰	۴۵۰	۷۴,۴۵۰	۶۶,۰۰۰	۴۵۰	۶۶,۴۵۰	-۱۰,۸	۰/۰	-۱۰/۷
۱۱۴۰۳۰	مؤسسه نشر آثار حضرت امام (قدس سره)	۲۶۶,۰۰۰	۶۲,۰۰۰	۳۲۸,۰۰۰	۲۶۶,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۳۲۱,۰۰۰	۰,۰	-۱۱/۳	-۲/۱
۱۱۳۵۴۸	سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و اسلامی	۲۹۶,۰۰۰	۲,۲۰۰	۲۹۸,۲۰۰	۳۵۱,۶۹۶	۲,۲۰۰	۳۵۳,۸۹۶	۱۸,۸	۰/۰	۱۸/۷
۱۱۱۴۵۰	بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس	۵۲۰,۰۰۰	۶۱۶,۵۰۰	۱,۱۳۶,۵۰۰	۴۶۵,۰۰۰	۵۹۰,۰۰۰	۱,۰۵۵,۰۰۰	-۱۰,۶	-۴/۳	-۷/۲

* جمع عمومی+یارانه‌ها

منابع و مأخذ

۱. لایحه بودجه سال ۱۳۹۹.
۲. قانون بودجه سال ۱۳۹۸.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۸۳۷

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور ۴۱. نهادهای دینی و تبلیغی و بخش فرهنگ و هنر

نام دفتر: مطالعات آموزش و فرهنگ (گروه رسانه، هنر، فرهنگ عمومی و ارشاد اسلامی)

تهیه و تدوین: رضا مستمع

اظهار نظر کننده: اسماعیل فراهانی

ناظران علمی: صادق ستاری فرد، سینا کلهر

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. نهادهای دینی و تبلیغی

۲. فرهنگ و هنر

۳. دین و مذهب

۴. قانون بودجه سال ۱۳۹۸

۵. لایحه بودجه سال ۱۳۹۹

تاریخ انتشار: ۱۳۹۸/۱۰/۱۵